

ГОДИШНИК НА ДУХОВНАТА АКАДЕМИЯ
“СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”, СОФИЯ, ТОМ XX (XLVI)

РИМСКАТА ЛИТУРГИЯ
ПРЕДИ
И СЛЕД II ВАТИКАНСКИ СЪБОР

от
Доцент прот. Благой Чифлянов

ПРЕДГОВОР

Вторият Ватикански събор даде повод на Изтока да обърне поглед към Рим, да се спре върху всичко онова, което се направи в него, за да види дали са настъпили реални условия за един плодотворен диалог между Православната църква и Римокатолическата църква.

Трябва да признаем, че у нас се знае твърде малко за богослужението на Римокатолическата църква и това малко идва изцяло от полемическата литература. Затова, ако речем да отразим само реформата на Втория Ватикански събор в литургическото поле, рискуваме да не бъдем разбрани. Този факт ни застави да направим един обстоен историко-литургически преглед на Римокатолическото богослужение, който ще ни даде възможност да се запознаем с неговите основи, развитие и оформяне, след което ще можем правилно да оценим всичко онова, което бе направено във Втория Ватикански събор и в следсъборната комисия.

Преди да навлезем в отделните тайнства и обреди на Римокатолическата църква, трябва да подчертаем, че по своята същина, нейното богослужение, в общи линии, се покрива с нашето, защото и двете богослужения произтичат от един и същ извор. Отделните особености, които се срещат в тях, трябва да се разглеждат в рамките на законосъобразното развитие на източните и западните ритуали. Прави впечатление, че местните обичаи, вековната отчужденост и догматическите и каноническите разногласия между двете църкви не са успели да нарушат богослужебното им единство. Що се отнася пък до римокатолическите отклонения от единната практика на неразделната Църква, дължими на средновековни римокатолически концепции, благодарение на усилената литургическа дейност на плеяда честни западни литургиолози, Вторият Ватикански събор успя да вземе решения, които са значителна крачка към възстановяването на древната практика и разбираня.

Не ще съмнение, че в римокатолическото богослужение има неща, които биха изглеждали чужди на православния читател, ако не се дадат техните съответствия от православното богослужение. Това ще наложи да правим паралели между римокатолическото богослужение и православното му съответствие, за да може православният читател по-леко да възприеме предлаганата материя.

Нашето изследване върху римокатолическото богослужение ще започнем с Римската меса, така че предмет на предложения труд е Римската меса преди и след Втория Ватикански събор.

РИМСКАТА МЕССА¹

Ако отнесем сведенията, които намираме в творенията на св. Климент Римски², на св. Юстин Философ³ и на св. Иполит Римски⁴ към предисторията на съвременната Римска меса, ще трябва да приемем, че началото на тази латинска меса лежи в дълбок мрак.

Най-древните ръкописи, които съдържат Римската меса, са от VIII-IX в. Съвременната критика счита, че тези ръкописи крият оригинал откъм VI в., дори и откъм V в. *De sacramentis*, който, с несъществени лексикални различия, възпроизвежда една част от Римския канон, ни дава възможност да отнесем основната му ядка към IV в.

Древни богослужбни книги на Римската църква

Древната Римска църква имала следните богослужбни книги:

¹*Sacramentarium*. Той съдържал молитвите на отделните тайнства и обреди, подобно на гръцките евхологиони и славянските молитвослови.

²*Lectioaria*. Те съдържали библиейските чтения, подобно на нашите Паримийник, Апостол и Евангелие.

³*Antifonarium* или *Antifonale*. Съдържал антифоните.

⁴*Cantatorium* или *Graduale*. Съдържал химните, пети между чтенията, подобно на нашите прокимени и алилуарии.

⁵*Ordines*. Те отговарят на нашите типичи. Историята на Римската църква познава три типа сакраментарии: Леонов, Геласиев и Григориев. *Sacramentarium Leonianum* е намерен през XVIII в. във Веронската библиотека, само в един единствен екземпляр. Той е чисто римски тип, без галски примеси. Това е по-скоро сборник от молитви на непознат епископ от VII в., а не папски чиновник. Не може да се приеме, че принадлежал на папа Лъв I (440-461), на когото някога бил приписан, макар някои от наличните молитви да пазят почерка на въпросния папа.¹

¹ Речник на чуждите думи, виж накрая. Римокатолиците наричат своята единствена св. литургия Меса. Както се знае, централното християнско тайнство има множество наименования и нито едно от тях не го изчерпва, а всяко изразява някоя негова съществена страна. Наименованието "меса" произлиза от глагола "mitto – отправям". Старите римляни дошли до него, виждайки двете тържествени отпращания, които стават в св. л и т у р г и я – това на оглашените и на верните.

² Послание до Коринтяните (ок. 100 г.) завършва с тържествена молитва, която някои смятат за образец на евхаристийна молитва от рода на древните импровизирани молитви (Migne, Pg, t. 1, col. 288-289).

³ Първа Апостология (ок. 150 г.). В 65 и 67 гл. за първи път намираме описание на Евхаристията (Migne, t. 6, col. 428).

⁴ Апостолското предание (III в.), приписвано на св. Иполит Римски, е съвет до новоръкоположен епископ как да служи. Евхаристната молитва в този документ няма връзка със съвременния Римски канон.

¹ L. Boyer, *Eucharistie*, Tournai, 1966, 2 ed., p. 348.

Sacramentarium Gelasianum е намерен в две редакции. Древната редакция е оцеляла в един единствен ръкопис, пазен във Ватиканската библиотека и който е от към 500 г. Тази редакция била пренесена в Галия преди 600 г. Там тя претърпяла изменения под влияние на галски ритуал. Така се получила втората редакция, дошла до нас в няколко ръкописи от VIII в. Нито първата, още по-малко втората редакция на този сакраментарий може да се счита изцяло дело на папа Геласий (492-496).¹

Sacramentarium Gregorianum е запазен до нас в ръкописи, които имат галски произход. Ето и историята на този тип сакраментарий: Когато император Карл Велики, който се считал за приемник на римските императори, решил да въведе Римския ритуал в своята империя, той е поискал от папа Андриан I (771-795) да му изпрати съставения от папа Григорий Велики (590-604) сакраментарий. Между 784 и 791 г. папата изпратил по монах Йоан, авва на Равена, папски чиновник, който бил в употреба през това време в Рим и съдържал само тържествените папски богослужения. Англичанинът Алкуин Йоркски, един от най-издигнатите богослови на своето време, който бил душата на Карловата реформа, прегледал основно папския ръкопис, установил отсъствието в него на някои чинопоследования и го попълнил с галски богослужебен материал. Но тази компилация той извършил съвсем добросъвестно, защото между частта, изпратена от Рим, и своето допълнение вмъкнал малък предговор, в който се давали упътвания как да се служи с новосъставения Алкуинов сакраментарий. През IX в., в Галия, преписвачите почнали да изпускат Алкуиновия предговор, така щото двете части на сакраментария почнали да се считат за Григоријеви. През X в. този сакраментарий бил въведен в употреба не само в Англия и Италия, а чрез папите от германски произход и в самия Рим.²

През 950 г., в Майанс, се появил римо-германският Понтификале, донесен в Рим от император Отон Велики. Той легнал в основата на Понтификале романум от XII в., а после и на Понтификале от Курията от XIII в. В края на XIII в. големият литургист Дюран, епископ на Менде, използвал като основа на своя Понтификале този на Курията, за да го приспособи към нуждите на епархийските архиереи. Съвременният Церемониале епископорум, промулгиран от папа Климент VIII в 1600 г., има за основа тия понтификали. По образа на Понтификале романум бил съставен и съвременният Мисале романум.³

-----
¹Пак там, стр. 348-349.

²Pan. Trebelas, *Litourguiki tipi tis Diseos ke diamartyromenon*, Athina, 1966, s. 24-27; A. G. Martimort, *Introduction a la Liturgie*, Paris, 1965, ed. p. 292, 296.

³Martimort, цит. съч., с. 307 и сл.

Богослужбни книги на Римокатолическата църква преди Втория *Missaie Romanum*. Тази книга се появила към IX в. като служебник на свещеника, който обхващал текстовете на древния сакраментарий, лекционарий, антифонарий, кантаторий и ординес. Източната църква никога не познала подобна богослужбна книга. Причина за нейната поява е т. нар. честна меса (ние бихме могли да я наречем литургия без певец или хор). При такава литургия свещеникът прочита и отговорите на служителя или хора, затова всичко това било събрано в една книга, позната ни под името Мисале романум. Последното издание на този предватикански мисал е от 1920 г.

1. *Breviarum Romanum*. Тази книга обхваща денонощните богослужбни последования: вечерня, повечерие, утрень, часове и пр. (Последно изд. – 1949 г.).

2. *Rituale Romanum*. Тази книга съдържа тайнствата и обредите на Римокатолическата църква до реформата на Втория Ватикански събор и последното ѝ издание беше от 1952 г.

4. *Pontificale Romanum* (Последно изд. – 1888 г.) и *Caeremoniale Episcoporum* (Последно изд. – 1886 г.). Те съдържаха епископските служби.

Върховният разпоредител по богослужбните въпроси от времето на Тридентския събор е Римският папа. Тази власт се основава на приматската концепция. Хиляда двеста петдесет и седмо правило на Каноническия кодекс на Римокатолическата църква гласи: “Само на св. Престол принадлежи правото да регулира богослужението и да одобрява богослужбните книги”. Папата може да упражнява това право било лично, напр. чрез издаване на енциклика, било чрез един от своите дикастерии, между които Конгрегацията по ритовете, основана в 1588 г., беше компетентна в тая област. В основата си това правило остана и след Втория Ватикански събор с тази разлика, че на поместните епископски конференции се дават широки права да решават отделни богослужбни въпроси, които обаче влизат в сила след промулгирането им от папата.

Древната папска меса

За да схванем съвременната Римска меса, трябва да познаваме древната папска меса. Запазените досега ординес (типичи) ни дават възможност да надникнем до папската тържествена литургия, извършвана към края на VII в.¹, ето как се извършвала тя:

1. *Introitus* (Вход). Както в древността на Изток, така и в Рим, св. Литургия започнала с вход (*Introitus*). От Латеранската патриаршия (*patriarchium*), възседнал на кон, папата пристига в храма, в който е

-----

¹До нас дошли множество ординес (типичи), първият от които е от края на VII в. Виж Martimort, цит. съч., с. 296-297.

определено да служи, придружен от папския двор и други първенци на града. Първо влиза в Секретариума¹, за да постави палиума си (омофора), през което време един аколут носи Евангелието и го поставя върху св. Трапеза. Папата дава благословение да уведомят хора (scola cantorum), който започва да пее входния псалом (antifona ad introitum). Образува се шествие от седем аколутите, които носят свещници, от дякони, които кадят, и накрая върви папата, подкрепян от архидякона и втория дякон. Поднасят на папата Sancta, сиреч осветен в предната св. Литургия хляб. Той го целува, минава всред аколутите, целува св. Трапеза, преподава целувката на мира на един от епископите, на протопрезвитера и на всички свои дякони и като дава знак на хора да спре пеенето на интроитуса², тръгва към св. Трапеза, пада на колене и се моли, после целува св. Евангелие и св. Трапеза. Докато се придвижва към своя трон, който подобно на нашия, в древност, е Горният престол, хорът пее “Кирие елейсон” (Господи помилуй), а после и “Глория ин екселсис” (Великото славословие). Папата, обрънат към народа, го поздравява с “Пакс вобискум” (мир вам), след което чете молитвата.

2. Lectio (чтение). След молитвата папата, епископите и презвитерите сядат на трона и синтроните, разположени, както днес у нас, в полукръга на абсидата. Един иподякон чете от амвона Апостола, след което един или двама солисти-певци пеят от стъпалата на амвона антифонно с хора градуале³ или алилуя или някой друг химн, в зависимост от празника. Дяконът целува крака на папата за благословение, взима св. Евангелие от Жертвеника⁴ и го целува, тръгва в процесия към амвона и там прочита евангелското четиво. След прочитането на Евангелието един иподякон го поднася на богомолците да го целунат, после го дава на един аколут, за да го върне той в Латеранския дворец. Папата се обръща към дякона с “Pax tibi” (мир на тебе) и продължава: “Dominus vobiscum” (Господ с вас) и “Oremus” (Да се помолим). През тази епоха “Credo” (Веруюто) не е предвидено в мессата. В Ордо I не е отбелязана и проповедта, макар че в следващите ординес, преработени в Галски земи, се предписва произнасянето на проповед.

3. Offertorium (проскомидия). Двама дякони простират над св. Трапеза Corporale.⁵ Папата слиза към сенаториума, който се заема от римските благородници и приема от тях хлябното им приношение, докато архидяконът приема приношението им от вино. Хлябовете се поставят в широка покривка, държана от аколутите, виното архидяконът изсипва в голяма чаша, която държи иподякон. Когато чашата се напълни, изсипват съдържанието ѝ в един голям “Scyphus” (голям съд

-----
¹Това е днешна сакристия, която в древността се намирала към входа на храма и отговаря на източните дяконикони.

²Отговаря на нашия Входен псалом.

³Градуале отговаря на нашите прокимени и алилуарии.

⁴Под Жертвеник трябва да разбираме св. Трапеза, а не Предложението.

⁵То отговаря на нашия Илитон. В древността Жертвеникът стоял гол. Покривали го с илитона преди тайнодействената част на литургията.

за течности). Един епископ и един дякон приемат приношението от хляб и вино на останалия богомолен народ. После папата се връща на своя трон. Някои ръкописи предписват той да си измие ръцете.

Архидяконът поставя на св. Трапеза необходимия за освещение хляб, после излива в чашата вино от приношението на самия папа и от това на дяконите, прибавя и вода, като я излива кръстообразно.

Дяконите придружават папата, докато той поставя върху св. Трапеза своето хлебно приношение, както и това на чредните свещеници и дяконите. През цялото това време хорът пее оферторния химн¹. Когато проскомидията (приношението) свърши, папата дава знак на хора да спре пеенето и прочита т. нар. днес “*Secreta*” (нашата Молитва на проскомидията).

4. **Canon (Анафора)**. Веднага почва канонът. Папата стои откъм задната страна на св. Жертвеник, обърнат с лице към народа. Той произнася молитвите гласно. Не е отбелязано никакво специално подчертаване на Учредителните слова. Архидяконът подига св. чаша при славословието “*Per ipsum*” (чрез него)², с което завършва канонът.

5. **Communio (Причащение)**. Следва Господната молитва. Папата казва: “*Pax Domini sit semper vobiscum* (Мирът Господен нека бъде всякога с вас) и следва целувката на мира между всички.

Папата слага в св. чаша частица от Санта, която му бяха предложили в началото да целуне. После преломява своето приношение, поставя една част върху св. Трапеза, а останалата поставя върху патената (дискоса) и се връща на своя трон. Хорът пее “*Agnus Dei*”.³ Архидяконът разпределя осветения хляб в ленени торбички и ги дава на епископите и презвитерите, за да преломи всеки от тях хляба от своята торбичка.

Дяконите занасят на папата, който е на своя трон, дискоса с поставеното по-рано от него парче осветен хляб. Той го преломява, слага една част в св. чаша, а с останалата се причастява. После взема чашата от архидякона и отпива от честната кръв. Епископите получават св. хляб от ръката на папата, а честната кръв, от старшия епископ. По същия начин се причастяват и презвитерите. Тогава, изсипват остатъка от осветеното вино в големия скифус, който съдържа приношението на народа, и с него се причастява народът; папата причастява благородниците от сенаториума, като дава на всеки парче осветен хляб, докато архидяконът им поднася чашата. Епископите и дяконите причастяват народа по същия начин. През цялото това време се пее причастният псалом. Следва *postcommunio* (следпричастна благодарствена молитва), след което един от дяконите казва: “*Ite Missa est – Литургията свърши*”.⁴

-----
¹У нас този химн е Херувимската песен.

²Славословието на нашата анафора е: “И дажд нам единими усти...”

³Тази песен е въведена от сириец папа Сергей (687-701).

⁴То отговаря на нашето: “С миром изидем”.

а народът отговаря: “Deo gratias – Благодарим Богу” и папата напуска олтаря, за да отиде в сакристията (дяконикона).

Така завършва тържествената папска Литургия¹, по модела на която са се оформили всички видове литургии на Римската църква.

Римската литургия до Втория Ватикански събор

Римската църква до Втория Ватикански събор имаше само една единствена литургия, извършвана тържествено или частно. По-късно тези две понятия се видоизмениха с наименованията **пята** и **четена** литургия, защото докато тържествената литургия била **пята**, частната била **четена** от един свещеник.

1. Връзката на Литургията с дневното богослужение. Както знаем, нашата Литургия е свързана с денонощния кръг на богослужението. Как стои този въпрос у римокатолиците? Древните ординес не дават възможност да се види, че Римската литургия има някаква връзка с някое от денонощните богослужебни правила. Посредством Понтификале на епископ Дюран в Церемониале епископорум прониква практиката, епархийските архиереи да се обличат в свещените одежди по време на четенето на Трети час, както и ние практикуваме това. Във Франция четенето ставало в самия храм, в присъствието на народа, докато Церемониале епископорум предписва четенето да става в сакристията, където епископът се облича.

2. Подготовка към литургия. Личната подготовка на свещеника, който предстои да служи, не съставлява част от Литургията, а е факултативна, както у нас. Предписва се служещият да прочете псалмите 83, 84, 115 и 129, Кирие елейсон, Отче наш, стихове, седем молитви и да завърши с т. нар. Амвросиева молитва, която е откъм XI в.

3. Молитви при облачението. – За да извършат св. Литургия, иподяконът, дяконът и свещеникът обличат над подрастника **Амито** (качулка), **стихар**, връв (пояс) и **манипуло** (копринена кърпа, която се закачва на лявата ръка). Към тези общи одеяния иподяконът облича още **туника**, **дяконът** – **далматика** (по-богата туника) и **орар**, а свещеникът – **епитрахил** (stola) и **фелон** (Planeta). Епископите, освен изрбоените свещенически одеяния, носят пръстен, нагръден кръст, митра, жезъл, специални чорапи и обуца, обличат една туника, една далматика от лека коприна и ръкавици. Архиепископите и някои епископи получават привилегията да носят палиум (омофор) в границите на своите диоцези. Кардиналите носят същите одежди и инсигнии.

Подобно на нас и те, при обличането, произнасят отделни молитви, които от времето на Карл Велики са най-разнообразни.

1. Introitus. При пеенето на интроитуса (входния псалом) духовникът, облечен вече в сакристията (дяконикона), влиза в храма, върви

-----
¹Ordo Romanum I, Migne, PL, t. 78, col. 948.

към св. Олтар и застава в подножието на св. Жертвеник.¹ От XI в. тук е вмъкнато едно последование, което е паралелно по време на поява и по цел на нашето “Взимане време” и се нарича “**Молитви в подножието на Жертвеника**”. Това последование цели да подготви свещеника към достойно извършване на св. Литургия. То се дели на две части. Първата е влязла в състава на задължителното последование на Литургията през XVI в. То става така:

Свещеникът коленичи, а заедно с него и народът, прекръства се и казва: В името на Отца и Сина и Св. Духа. Амин.

Следват стихове от пс. 42, разпределени между свещеника и служителя.

Свещ.: Ще се приближа до Божия жертвеник (с. 4^a),

Служ.: До Бога на радостта и на моето веселие (с. 4^b).

Свещ.: Съди ме, Боже... (с. 1).

Служ.: Защото Ти Си Бог... (с. 2).

Свещ.: Прати ми Твоята светлина... (с. 3).

Служ.: И ще се приближа до Божия жертвеник... (с. 4).

Свещ.: На гусли ще Те славя... (с. 4^b и 4^a).

Служ.: Уповавай се на Бога... (с. 5^b).

Свещ.: Слава на Отца и Сина и Св. Духа.

Служ.: Както беше в началото и сега и всякога и во веки веков. Амин.

Свещ.: Ще се приближа до Божия жертвеник.

Служ.: До Бога на радостта и на моето веселие.

Свещ.: Нашата помощ е от Господа.

Служ.: Който сътвори небето и земята.

По-древна е втората част, която се нарича по първата дума на молитвата “Confiteor” (Изповядвам). Тя била вмъкната през XI в., но в съвсем кратка форма. Сега тя е разширена така:

Свещ.: Изповядвам се пред Всемогъщия Бог, пред блажената всякога дева Мария, пред блажения Михаил Архангел, пред блажения Йоан Кръстител, пред светите апостоли Петър и Павел, пред всички светии и пред вас, братя, че много съгреших с мисъл, слово и дело; мой грях, мой грях, мой превелик грях. Затова моля блажената всякога дева Мария, блажения Михаил Архангел, блажения Йоан Кръстител, светите апостоли Петър и Павел и всички светии и вас, братя, да се молите за мене на нашия Господ Бог.

Служителят му отговаря с “Misereatur” (Да се смили): Да се смили над тебе Всемогъщият Бог и, след като ти прости греховете, да те отведе във вечния живот.

Свещ.: Амин.

Служ.: повтаря Confiteor, а свещ.: Misereatur, служ.: Амин.

-----
¹Римокатолическата църква не познава православния иконостас с трите му врати, както той се развил след победата над иконоборците на Византийска почва. В нейния храм се запазила древната решетка на солея.

Свещ. произнася *Indulgentiam* (опрощение): Нека Всемогъщият и Милосърден Господ ни даде опрощение, разрешение и отпущение на всичките ни грехове. (Свещеникът прави кръстен знак).

Служ.: Амин.

Докато Мизереатур била ходатайствена молитва, която всеки можел да произнесе, Индулгенциам била опросителна формула, затова я произнасял само свещеникът. Днес формулите са с еднакво значение. Те са отговор на Конфитеор и пожелават, щото Бог да прости ония, които току-що са изповядали греховете си.¹ У нас липсва изповедта, но както умилиелните тропари към Спасителя, св. Богородица и светиите, така и поклонението към народа, преследват същата цел.

Следва нов диалог между свещеника и служителя, част от който е взет от пс. 84:

Свещ.: Боже, обръщайки се към нас, ще ни оживиш (с. 7).

Служ.: И Твоят народ ще се зарадва в Тебе (с. 7^б).

Свещ.: Яви ни Твоята милост, Господи (8^а).

Служ.: И ни дари Твоето спасение (8^б).

Свещ.: Господи, послушай молитвата ми.

Служ.: И моят вик да дойде при Тебе.

Свещ.: Господ с вас.

Служ.: И с твоя дух.

Свещеникът, изкачвайки се до Жертвеника, казва: “Да се помолим” и произнася две молитви: “*Aufer a nobis* (прости нашите)” и “*Oramus te* (молим те)”. Първата произнася при приближаване до Жертвеника. Тя гласи: “Молим Ти Се, Го споди, прости нашите беззакония, за да можем с чисти умове да влезем в Светая светих. Чрез Христос, нашия Господ. Амин”.

Втората е прибавена през XI в. към целуване на Жертвеника, което подобно на нашето, при входа, се извършва от най-ранни времена. Тя гласи: Молим Те, Господи, по заслугите на Твоите светии, чиито мощи се намират тук, и на всички светии, благоволи да ми простиш всички грехове. Амин”.

В тържествените (петите) литургии свещеникът благославя кадилото с думите: “Бъди благословен чрез Този, в чест на Когото ще гориш. Амин”. И кади Жертвеника подобно на нас в архиерейските литургии.

В случай, че Литургията е частна (четена), сам свещеникът си прочита входния псалом (интроитуса). Той се изменя в зависимост от празника и е съставен от два стиха: единия от св. Писание на Стария или Новия Завет, а другия от псалмите или пък и двата взети от Псалтира. Както на Изток, така и на Запад интроитусът е влязъл като входен псалом в началото на Литургията, но по-късно, както на Изток, така и на Запад, макар да е загубил своето първоначално значение, двете църкви са го запазили в литургийното си последование.

-----
¹J. A. Jungmann, *La liturgie de l'Eglise romaine*, Paris 1957, p. 107.

2. Кугие. – Прави впечатление, че в една латинска литургия прозвучава на гръцки език: Кирие Елейсон (3 пъти), Христе Елейсон (3 пъти) и Кирие, Елейсон (3 пъти). Ние сме привикнали да чуваме тази малка молитва само в едната ѝ редакция, а именно “Годподи, помилуй” и то като отговор на народа на дяконските подканвания за молитва или пък на дяконските ектении. У римокатолиците те се казват антифонно от свещеника и народа¹. Каква е историята на тези “Кирие?” Към 500 г. източните ектении били внесени в Римската литургия. Алкуин е запазил текст на латинска ектения, като я нарича *Deprecatio Gelasii* (молитва на Геласий).² Това дава възможност да предполагаме, че папа Геласий (492-496) вероятно е въвел източните ектении в римската литургия. По време на св. Григорий Велики в някои дни ектенийните прошения се премълчавали, а се произнасяли само отговорите им: Кирие, Елейсон или равнозначното Христе, Елейсон, докато през VIII в. в Галия се оформила съвременната практика да се пее само три Кирие, три Христе и нови три Кирие, Елейсон.

6. Gloria in excelsis (Велико словословие). Освен в заупокойни литургии и в постни времена, се пее Велико славословие. Ние сме привикнали да го пеем с две прибавки: “Сподоби, Годподи” и “Трисагион”. Римокатолиците го пеят или четат до изречението: “Яко Ти еси един свят, Ти еси един Господ, Исус Христос во славу Бога Отца. Амин”, като след **Исус Христос** прибавят “**С Дух Святи**”. Знае се, че папа Симах (498-514) “заповяда всеки неделен ден и празник на мъченици да се пее химнът Слава във вишних Богу³. Той бил в употреба на Изток още през IV в. като химн на Утрената, познат в три редакции: сирийска от Несторианската литургия, гръцка – от Апостолските постановления и гръцка – от Александрийския кодекс на Библията, който текст се покрива с употребявания във византийското и Римското богослужение⁴. Пита се: защо Римската църква го въвела в литургията? Както правилно отбелязва Дикс⁵, Славословието в Римската литургия заема мястото на Трисагиона (Ангелската трисвята песен) от Византийската литургия. И наистина, ако направим един паралел на Римската и Византийската литургия от VI в., ще видим сходство в строежа. Византийската литургия почвала с Входен, Велика ектения и

-----
¹ Папа Григорий Велики в прочутото си писмо до Сиракузкия еп. Йоан пише: “Ние нито казвахме, нито пък казваме **Кирие Елейсон**, както го казват гърците, защото гърците го казват всички заедно, докато у нас се казва от клириците и народът отговаря на това. А някога се казва **Христе Елейсон**, което никога не се казва от гърците. В не празнични дни премълчаваме някои неща от това, което се пее, и пеем само **Кирие Елейсон и Христе Елейсон**”. (Migne, PL, t. 77, col. 956).

² “Литанията, която папа Геласий заповяда да се пее за Съборната църква” (Migne, PL, t. 101, col. 560).

³Liber Pontificalis, изд. на Duchesne, I, с. 263.

⁴Jungmann, в цит. съч., Missarum solemnities t. II, 104.

⁵Цит. съч., с. 456.

Трисагион, а Римската – Входен, Ектения (Кирие), Слава и вишних Богу (също ангелска песен). Пък и източните църкви не са избегнали употребата на първия стих от Великото славословие в своите литургии: Византийската и Несторианската – преди “Благословено Царство”, Якововата литургия – при подготовката на св. Дарове, Етиопската – при Целувката на мира, а литургията на Апостолските постановления – преди причастяването.¹

Григориевият сакраментарий предписвал Великото славословие да се пее в тържествени литургии и то само когато служи архиерей, и само на Великден то може да се пее при свещенически литургии. Едва към XI-XII в. то почнало да се пее и в свещеническите литургии.

7. Поздрав. – Служещият се обръща към народа и го поздравява с “Pax vobis” (мир вам), ако е епископ, а с “Dominus vobiscum” (Господ с вас), ако е свещеник. На това народът отговаря: “Et cum spiritu tuo” (И с твоя дух).

Този поздрав на служещия свещеник води своето начало от най-дълбока древност, затова го намираме във всички литургии. “Мир вам” бе поздравът на Възкръсналия Христос. В Римската литургия той е поздрав само на епископа. Той е поздрав и на литургиите на източната църква (освен Египетската) с видоизменение на втората дума “Мир всем”(Що се отнася до другото приветствие “Dominus vobiscum”, което произнася свещеникът, и то е засвидетелствано в Св. Писание (Рут 2:4; Лука 1: 28; II Сол. 3:16 и др.). Докато в Стария Завет под Господ се разбирал Бог, в Новия Завет, като се има предвид, че Иисус Христос е обещал да бъде със Своите последователи (Мат. 18:20; 28:20), под Господ в този поздрав трябва да разбираме Христос и следователно той е христологичен.

8. Collecta. Изразът е взет от Галския ритуал и означава молитва рекапитулация. Колекцио отговаря на ония наши молитви, които гърците наричат “συναλλη”. Това са молитвите, които произнася свещеникът по време, когато дяконът казва ектения, а народът отговаря: **Господи, помилуй** или **подай Господи.**

Свещеникът казва “Oremus” (Да се помолим) и прибавя колектата, която е сменяема в зависимост от празника. Ето една от тях:

“Боже, Който под тайнството Си ни оставил чудесно възпоменание за Твоето страдание, молим Ти се, дай така да почитаме светите тайни на Твоето тяло и кръв, че винаги да вкуваме от плода на Твоето изкупление. Ти, Който живееш и царуваш с Бог Отец, в единение със Св. Дух, Бог във всички векове на вековете. Амин.”

9. Lectio (чтение). Има две четива. Някога, подобно на всички източни и западни литургии, те са били повече. След като Цариград през V в. е намалил литургийните чтения на две: Апостол и Евангелие,

-----
¹Jungmann, цит., с. 109.

Рим последвал новата практика с тази разлика, че първото четение може да се вземе и от Откровението на св. Йоан Богослов или пък дори от старозаветна библейска книга.

Четецът на първото четение съобщава книгата, от която ще чете: **“Чтение от посланието на блажения Павел към...”** или **“Чтение от книгата Премъдрост Син Сирахов...”** и направо, без нашия прокимен, като прибави обръщението **“Братя”**, започва съответното четиво.

Когато четецът приключи определения текст на първото четиво, служителят казва: **“Благодарим Богу”**.

Следват две пения: градуале и алилуия. Това са най-древните песнопения на мессата. Първото се нарича “градуале”, защото в древността се изпълнявало от стълбите на амвона (in gradu). Някога то обхващало цял псалом, подобно на нашия прокимен, с тази разлика, че докато прокименът се пеел и се пее преди Апостола, градуале се пее между първо и второ четиво. Градуале било сведено до два псаломски стиха и се мени, подобно на нашите прокимени, в зависимост от деня, празника и обстоятелството. Например градуале на Първата предколедна неделя е: **“Да се не посрамят всички, които се надяват на Тебе, Господи. Покажи ми, Господи, Твоите пътища и научи ме на Твоите пътеки”** (Пс. 24:3-4).

След градуале следва алилуя. Както у нас, така и в Римската литургия, алилуарият, който някога съставлявал цял псалом, е сведен до един стих. Така напр. алилуия на Първата предколедна неделя е:

“Яви ни твоята милост, Господи, и дари ни Твоето спасение. Алилуя”.

Последният вокал на алилуя бил развит в дълга мелодична фраза. През IX в. към тъй развитата мелодия почнали да прибавят молитвени текстове, наречени “sequentia”. Днес се наброяват 5000 средновековни секвенции.¹ Папа Пий V (1570 г.) запазил в реформирания от него мисал само пет от тях: за Пасха, за Петдесетница, за Фет-Дийо, за празника Нотр Дам на седемте страдания и за мессата на покойниците (Dies irae).

Поради това, че за западните християни алилуия е песен на радостта, в покаяни дни вместо алилуя се пее т. нар. “tractus”. Това наименование идва от простата му мелодия.

Следва четенето на св. Евангелие. За разлика от първото четиво, Евангелието се обгражда с почести. Свещенослужителят, подобно на нашата предевангелска молитва “Возсияй в сердца наших...”, чете молитвата: **“Очисти сърцето и устните ми, всемогъщи Боже, Който си очистил устните на пророк Исаия с горящ въглен; така благоволи да ме очистиш, за да мога достойно да възвестя Твоето свято Евангелие чрез Христа Господа нашего. Амин”**. Тогава казва: **“Благоволи, Господи, да**

¹Jungmann, цит. съч., с. 205.

ме благословиш”. И прибавя: “Да бъде Господ в сърцето и върху устните ми, та достойно и прилично да възвестя Неговото Евангелие. Амин”.

Ясно е, че някога последните две реплики: “Благоволи, Господи...” и “Да бъде Господ...” са били диалог между свещеника и дякона, подобен на този, който съществува между православния свещеник и дякон: “Благослови, владико...” и “Бог, молитвами...”.

Всички стават на крака.

Свещеникът казва: “Господ с вас”.

Служителят: “И с твоя дух”.

Свещ.: “Чтение на светото евангелие според...”

Служ.: “Слава Тебе, Господи”.

Свещ.: “В онова време...” или “В онова време каза Исус тази притча...”

Служ.: “Хвала на Тебе, Христе”.

10. Проповед. От най-древни времена, както е в източните литургии, след чтенията следвала проповед. Рубриците от 1960 г. настояват: след прочитането на евангелското четиво да се произнесе кратка омилия.

11. Credo (Символ на вярата). В древността, подобно на източната практика, Символът на вярата бил основна част на св. Кръщение. Изтокът го въвел и в св. Литургия по време на антиарианските борби от Цариградския патриарх Тимотей. Третият Толедски събор (589 г.) постановил да се последва цариградският обичай, но Никео-Цариградският символ да се чете преди Господната молитва. Тази практика стои до днес в Мозарабската литургия. Два века по-късно, в 794 г., Карл Велики, Алкуин и Павлин Аквилейски въвели същия символ в литургията си, като прибавили “филиокве” и наредили той да се чете след прочитането на Евангелието и произнасянето на проповедта. От двора на Aix-la-Chapelle това нововъведение се разпространило в Ирландия и англосаксонските църкви въпреки протеста на папа Лъв III. Когато в 1014 г. император Хенрих II посетил Рим, останал изненадан, че Римската литургия няма Символ на вярата. Под негов натиск Рим въвел в литургията си галската редакция на Никео-Цариградския символ на вярата, който се чете в определени дни.

12. Oratio fidelium (Молитва на верните). До Втория Ватикански събор свещеникът след изповядването на Символа на вярата се обръщаше към народа и го поздравяваше с: “Dominus vobiscum”, на което служителят отговаряше с традиционното: “Et cum spiritu tuo”. Свещеникът казваше: “Oremus”. След “Oremus” не следваше никаква молитва. В древността тук, подобна на всички източни и западни литургии, стояла молитвата за верните, която изчезнала в Римската меса. Само в литургията на Велики Петък намираме девет “orationes solemnes”, наречени от рубриката на 1955 г. “Oratio fidelium”. Те са: за св. Църква, за папата, за клира, за правителството, за оглашените, за нуждите на верните,

за единството на християните, за юдеите, за онези, които още не вярват в Иисус Христос.

13. Offertorium (Проскомидия). Запознахме се вече с проскомидията на древната папска литургия. Намалването на причестяващите се и свеждането на причестяването до няколко пъти годишно, от една страна, и въвеждането на безквасния хляб в евхаристията към XI в., от друга страна, станало причина да се сложи край на народното приношение (проскомидия). В Римската меса останал само оферторният псалом, който някога се пеел по време на приношението. Сега той е сведен до някой стих от Псалмите или от друга библийска книга. Ето един от тях: **“Свещениците на Бога принасят на Господа тамян и хляб и поради това трябва да бъдат свети и не бива да безчестят името Му. Алилуя”**. Всяка литургия има своя оферторна песен.

Свещеникът, поставяйки хостията върху дискаса, казва: **“Приеми, свети Отче, Всемогъщи, Вечни Боже, тази неосквернена жертва, която аз, недостойният Твой слуга, ти поднасям, Боже мой, жив и истинен, за безбройните ми съгрешения, обиди и небрежности и за всички, стоящи тук наоколо, и за всички верни християни – живи и умрели, така щото тя да бъде за мене и за тях полезна за спасението във вечния живот. Амин”**.

Свещеникът налива вино в чашата, благославя водата и налива малко от нея, като казва: **“Боже, Който по чудесен начин си придал достойнство на човешкото същество и по удивителен начин си го преобразил, дари ни чрез тайната на това вино и вода да бъдем съучастници в божеството на онзи, който благоволи да вземе участие в нашето човешко същество – Иисус Христос, Твоят Син и наш Господ и Бог, Който живее и царува с Тебе в единение със Св. Дух във всички векове. Амин”**.

Свещеникът подига чашата и казва: **“Принасяме Ти, Господи спасителната чаша, като просим Твоята снизходителност, за да се въздигне с приятно благоухание пред погледа на божественото Ти величие за нашето спасение и за Това на целия свят. Амин”**.

После свещеникът покрива чашата и малко наведен чете молитвата: **“Със смирен дух и разкаяна душа да бъдем приети от Тебе, Господи, та жертвоприношението ни днес да бъде извънредно пред очите Ти и да Ти бъде то угодно, Господи, Боже”**.

А като благославя даровете, казва: **“Ела Осветителю, Всемогъщи, вечни Боже, и благослови това жертво-**

приношение, приготвено в чест на Твоето свято име”.

В тържествени месси тук се кадят даровете, св. Трапеза и служащите. Същото кадене имаме и ние, както при проскомидисването, така и при поставянето на даровете върху св. Трапеза. Молитвата на кадилото е: **“Поради покровителството на блажения Михаил Архангел, който стои отдясно на кадилния жертвеник, и на всички негови избрани, нека Господ да благослови този тамян и да го приеме като благоуханна миризма чрез Христос, нашия Господ. Амин”**. Когато почва да кади даровете, казва: **“Този, от Тебе благословен, тамян нека се възнесе към Тебе, Господи, и нека слезе над нас Твоето милосърдие”**. Когато кади св. Трапеза, казва: **“Да исправится... Пс. 140:2-4”**. А когато дава кадилото на дякона: **“Да запали Господ у нас огъня на любовта си и пламъка на вечната си обич”**.

Тогава следва измиване на ръцете при произнасяне на XXV псалом, който произнасяме и ние. При архирейска литургия и техните епископи се измиват два пъти: първо, когато епископът напусне трона си, за да отиде пред св. Трапеза, което отговаря на момента, когато някога папата свършвал събирането на приношенията, следователно това е древното единствено измиване, и второ, след каденето – то е повторение на първото. При свещеническа литургия свещеникът извършва само второто измиване.

Цялата тази серия от молитви, които все повече и повече се увеличили до края на Средновековието и от които папа Пий V запазил само ония, които били в употреба в централна Италия през XI и XII в., завършва с: **“Приеми, света Троице, това приношение, което Ти поднасяме във възпоменание на страданията, Възкресението и Възнесението на Иисус Христос, нашия Господ, и в чест на блажената всякога Дева Мария, на Блажения Йоан Кръстител, на светите апостоли Петър и Павел и на всички светии, щото на тях да им бъде в чест, на нас за спасение, а ония, които днес честваме на земята, да се удостоят да се застъпят за нас на небето чрез същия Христос, нашия Господ. Амин”**.

Тази молитва е от галски произход и е във връзка с диптихите, които някога в извънримска Европа са се чели преди канона. Това осъдил папа Инокентий I в писмото си до Децентий, епископ на Губио от 416 г.¹

Проскомидията завършва така: След като свещеникът произнесе молитвата: **“Приеми, Света Троице...”**, той целува св. Трапеза и обръ-

-----
¹Migne, PL, t. 20, col. 553.

щайки се към народа, казва: **“Молете се, братя, щото моето и вашето жертвоприношение да бъде прието от Бог Отец Всемогъщи”**.

Служителят му отговаря:

“Нека Господ приеме това жертвоприношение от твоите ръце за хвала и слава на неговото име и в наша полза и на цялата негова Света църква”.

Свещеникът чете *Oratio super oblata* или *secretata*, която молитва може да бъде една или повече, в зависимост от празника.

Ако речем да се абстрахираме от всички молитви, които отбелязахме, че са от късното Средновековие, като единствена римска оферторна молитва ще остане Орацио супер облата или секретата. Тя отговаря на нашата молитва на Проскомидията, която се чете след Великия вход.

Интересно е да се отбележи, че секретата се е чела, след като свещеникът се обръщал към околните с молбата: *“Orate fratres (Помолете се братя)”* или *“Orate pro me (Помолете се за мене)”*, или *“pro me peccatore (за мене грешния)”*, или *“pro me miserrimo peccatore (за мене мизерния грешник)”*. От времето на Карл Велики се отбелязват отговори, които са най-различни, между тях и Пс. 19:3-5: *”Да ти прати помощ от светилището и от Сион да те подкрепи! Да си спомни всички твои жертвени приноси и твоето всесъжение да направи тучно! Или: “Дух Свети найдет на тя и сила Вишняго осенит тя”* и т. н.¹ Това са същите диалози, които и православният свещеник казва след Великия вход и преди да произнесе Молитвата на Проскомидията.

Така завършва втората част на Мессата.

14. Canon (Анафора). Един от проблемите, които Средновековието наложи на римокатолическия свят, е въпросът за началото на Римския канон. Дали той започва оттам, където почва и нашата анафора, или пък Диалогът и Префациото остават извън канона. Съвременните литургисти, изхождайки от древните свидетелства², са склонни да приемат, че под “канон” трябва да се разбира цялата евхаристийна молитва.

За разлика от източните литургии, западните имат тази специфичност, че менят някои части на канона, в зависимост от деня и обстоятелството. Римската съвременна литургия има изменяемо *Praefacio communicantes* и *Hanc igitur*. В Леоновия сакраментарии намираме 267 префации, в Геласиевия – 54 (в първата редакция) и 186 (във втората редакция), а в Григориевия – само 14, от които 7 с течение на времето отпаднали. На галска земя, към седемте римски префации прибавили нови три: едно – за празника на Честния Кръст, второ – за празника Св. Троица и трето – за св. Четиридесетница. Папа Урбан II (1095 г.) въвел още едно – за св. Богородица. През 1919 г. въвели нови две: за покойниците

¹Jungamann, цит. съч., с. 361 и сл.

²Иполитовата анафора обхваща цялата евхаристийна молитва. Освен това св. Киприан Картагенски дава наименованието Префацио на диалога.

и за св. Йосиф, а през 1928 г. въвели префацио за празника Свещеното сърце, така че Римската литургия имаше 14 префации.¹

За разлика от Изтока, който обича да приписва своите анафори на отделни апостоли или на някои свети отци, Римският канон не се приписва на никой. Съвременният текст на Римския канон е почти същият, който бил зафиксирал от папа Григорий Велики.² Преди него той е претърпял многократна преработка, чиито етапи ни убягват почти изцяло. Хипотезите за автора му са твърде спорни, но почти всички довеждат до епохата на папа Дамас (366-384). При все това с положителност може да се каже, че тоя канон не е превод на гръцки оригинал, защото езикът му е типично латински. Следователно той не може да се отнесе към първите три века, когато Римската църква е ползвала още гръцкия език в своето богослужение.³

Начинът, по който се изпълнява канонът, се различава коренно от начина, по който се чете нашата анафора. След диалога ние четем тайно цялата анафора, като произнасяме гласно някои възгласи: “Победную песен...”, Учредителните слова, “Твоя от твоих”, “Изрядно”, “В первых” и славословието “И дажд нам”. Римокатолиците до Втория Ватикански събор пееха гласно цялото Префацио и четяха тайно частта след Санктуса до края. Не ще съмнение, че както Източната, така и Западната практика е средновековен обичай, защото в древността анафората е била написана, за да се произнася така, че да бъде чува от всички, та народът да може да каже **Амин** на свещеническото **благодарение**, както казва и св. ап. Павел. У нас се наложила възгласната система, защото след всеки възглас следва народната акламация. Възгласите в случая дават възможност на народа да привнесе своята част: “Достойно и праведно ест”, “Свят, свят, свят”, “Амин”, “Тебе поем”, “Достойно ест”, “И всех и вся” и заключителното “Амин”. До Втория Ватикански събор единствената народна акламация на римокатолиците е Санктусът: Свят, свят, свят. От края на Средновековието тази песен била така дълго развита, че е покривала тихото четене на целия канон, ако под канон разбираме това, което след VIII в. римокатолиците почнали да разбират, а именно частта след Санктуса до края.

Римският канон създаде доста трудности на ония, които искаха да го присъединят към някоя от познатите източни или западни ритуални групировки. Той бе наречен единствен случай, енигматичен⁴, докато най-после бе прибавен към александрийско-римското ритуално семейство.

-----
¹Jungmann, цит. съч., с. 27-29.

²Botte – Mohrmann, L'Ordinaire de la messe, p. 15-25.

³A. G. Martimort, цит. съч., с. 392-393.

⁴E. Kovalevsky, Le canon eucharistique de l'Ancien rite des Gaules, Paris, 1957, p. 16.

За да станат ясни частите на Римския канон, ще дадем една схема, която да го съпостави с православната византийска анафора:

Византийска анафора

- а. Диалог
 б. Префацио: “Достойно и праведно ест...
 ... взираще и глаголюще”.
 в. **Санктус**: “Свят, свят, свят...”
 Постсанктус: “Съ сими и ми...
 и апостолом рек”.

г. **Институцио**: “Учредителни
 слова”

д. Анамнеза: “Поминающубо... и слав-
 ное паки пришествие”.

е. **Приношение**: “Твоя от Твоих...”

ж. **Епиклеза**: “Еще приносим Ти
 словесную... Преложив духом твоим
 святым. Амин (3)”.

з. Постепиклеза: “Якоже бити причаща-
 ющимся... или во осуждение”.

и. **Интерцесио**: “еще пиносим ти
 ... и на вся ни
 милости твоя низ послѣ”.

к. **Славословие**

Римски канон

Диалог

Префацио

Санктус

Интерсецио за живи
 Квам облационем: I-ва
 Епиклеза.

Институцио

Анамнеза

Приношение

Суплицес те рогабус:

II епиклеза

Интерцесио за по-
 койници

Славословие

Както се вижда от горната схема, на Римския канон липсва стойността на Византийската анафора. Интерцесиото е разделено на две: ходатайството на живите стои след Санктуса, а това за покойниците – там, където стои Византийското интерцесио”. “Квам облационем” и “Суплицес те рогабус”, които отбелязахме като I и II епиклеза, фактически са епиклеза и постепиклеза, без обаче да се споменава поименно Св. Дух.

Нека сега разгледаме всяка част поотделно:

а) Dialogus (диалог). И Римският диалог, както и нашият, е съставен от три елемента: размяна на пожелания, подкана за издигане на сърцето и покана да благодарим на Бога. Римският диалог принадлежи към александрийско-римското ритуално семейство където първият елемент не е ап. Павловото пожелание “Благодат Господа нашего...” (II Кор. 13:13), както то стои в азиатско западно европейските ритуали (Сирийския, Галския, Мозарабския, Келтския), а “Dominus vobiscum” с традиционния отговор “Et cum spiritu tuo”. Вторият елемент е сходен на нашия “Sursum corda” (горе сърцата) с отговора: “Habemus ad Dominum (Имаме ко Господу)”. А третият е: “Gratias agamus Domino

Deo nostro (Благодарим Господа Бога нашего). Прибавката “Део ностро” е от Григорианския канон.

б) Praefacio (пролог). Както вече се каза, то еменяемо. Благодарение на тази меняемост римокатолиците успяват да избегнат монотонността на единствения свой канон, която източните църкви отстраняват благодарение на множеството анафори, които употребяват.¹

Христологическата тема, която източните анафори обикновено поставят в Постсанктуса, тук стои в Префациото, защото Римският канон няма Постсанктус. Тази тема не е дадена синтетично, както например в нашата Златоустова литургия (“Ти така си възлюбил света, че Си дал Своя Единороден Син, та всеки, който вярва в Него, да не погине, но да има вечен живот. Той дойде, изпълни всичкото промишление за нас”). Тя е ограничена в отделните етапи на домостроителството, в зависимост от Господния празник, който в случая се чества: Рождество, Богоявление, Пасха, Възнесение, Петдесятница.

Обикновено префациите развиват три теми: благодарност към Отец, изложение на Божиите благодеяния за спасението на човека и описание на ангелската песен.

Първата тема е неизменна и в Римския канон: **“Наистина достойно и справедливо е, праведно и спасително, винаги и навсякъде да Ти благодарим, Господи свети, Отче всемогъщи, Вечни Боже”**.

Втората тема прави Префациото сменяемо. Ние даваме тази част по Префациото на Св. Троица и на обикновените недели: **“Който заедно с Твоя Единороден Син и със Святия Дух си един Бог, само един господар, не в единството на едно само Лице, но в тричността на едно естество. В действителност това, което поради Твоето откровение ние вярваме за Твоята слава, същото поддържа за Твоя Син и за Святия Дух без никаква разлика. Така щото в изповядването на истинската и вечна божественост подобно се обожават свойствеността в лицата и единството в същността и еднаквостта във величието”**.

Третата тема свързва Префациото със Санктуса. Тя е в два варианта. Първият е кратък: **“Коего възхвалят ангелите и архангелите, херувимите и серафимите, непреставаци да викат всекидневно с един глас, казвайки”**. Вторият е по-дълъг: **“Чрез Когото ангелите възхвалят величието Ти, господствата Му се кланят, властите треперят: небесата и небесните сили и блажените серафими с общо ликуване Те прославят. Заедно с тях, молим Те, до-**

¹Ние имаме две, Яковитите – 70, Несторианците – 3, Етиопците – 14 и пр.

пусни и нашите гласове с умолително изповядане да възгласят”.

в) **Sanctus (свят)**. Текстът на Санктуса от Римския канон е същият, който ние познаваме и във Византийските анафори, а именно: **“Свят, свят, свят, Господ Саваот, исполн небо и земля слави Твоея: осанна във вишних. Благословен грядий во имя Господне: осанна във вишних”**.

Текстът е съставен от две части, всяка от които получава един рефрен: “Осанна във вишних”. Първата част е от Исаия 6:3. Църквата обаче е прибавила към “земята” и “небето”. Тази част се отнася до Бог Отец. Втората част: “Благословен грядий во имя Господне” е от Мат. 21:9; Пс. 117:25-26 и се отнася до възплътилия се Божи Син, Който отива към доброволната смърт.

Както на Изток, така и на Запад, в древността Санктусът се е пеел от целия народ.¹ Карловата реформа отбелязва, че Санктусът се пее от свещеника заедно с народа.² Богатото развитие на музикалната фраза и оркестровка отне от устата на народа тази единствена негова акламация в Римския канон, за да я даде на хора и оркестъра.

Ако се сравни Римският канон с Византийската анафора, ще се види, че в Римския канон, частта която следва византийския Санктус чрез онова, което нарекохме Постсанктус и което описва Божиите благодеяния за изкуплението на човека, за да премине към Тайната вечеря и учредяването на Евхаристията, е съвсем сложна. Римската евхаристийна молитва тук следва своя път. В нея има четири молитви: *Te igitur*, *Memento*, *Communicantes*, *Hanc igitur*.

Te igitur (тебе прочее). Текстът гласи: **“Тебе, прочее, преблаги Отче, чрез Исус Христос, Твоя Син и наш Господ, умолително молим и просим да приемеш и благословиш тези дарове, тези приношения, тези свети непорочни жертви, които преди всичко Ти принасяме за Твоята свята съборна Църква, която благоволи да умиротвориш, опазиш, обединиш и управляваш по цялото земно кълбо с Твоя слуга Папа (името) и нашия Архиепископ (името) и всички други православни последователи на съборната и апостолска вяра”**.

От благодарение римокатолическият свещеник преминава към прошение. Той се покланя дълбоко и отправяйки моление към Отец чрез Сина, проси да се приеме тази жертва. Трите кръстни благословения над даровете са най-древните в Римския канон, засвидетелствани от първата редакция на Геласиевия сакраментарий.³ Другите, които ще срещнем по-късно, са прибавени през VIII в.⁴ В тази молитва се из-

-----
¹ Migne, Pg, t. 46, col. 42: св. Григорий Ниски, за кръщението.

² A. G. Martimort, цит. съч., с. 401.

³ Пак там, с. 403.

⁴ Пак там.

разява идеята, че жертвата се принася за светата съборна Църква, за папата, архиеерея и всички православни изповедници на съборната и апостолска вяра. В пратения от папа Адриан Григориев сакраментарий, стоял само папата. Останалото било прибавено от Алкуин.

Memento (помяни). Горните диптихи продължават с имената на живите: **“Помяни, Господи, Твоите раби и рабини (имената на живите), и всички, които стоят наоколо, чиято вяра Ти е позната, тяхната преданост изпитана и за които Ти принасяме тази хвалебна жертва или които Ти я принасят за себе си и за всички свои, за изкупление на своите души с надежда за спасение и за невредимост, и Ти въздават обещанията си, Боже вечни, живи и истинни”**.

Ходатайствената молитва, за която св. Юстин Мъченик (II в.) свидетелства, че се извършвала след четенето на Евангелието, преди да започне евхаристийната молитва, в началото на IV в. била прибавена на Изток към анафората. Сирийският ритуал я прибавил в края на анафората (след епиклезата) Александрийският – преди Санктуса, Римският – след Санктуса (в края на IV в.), а Галският изобщо не вмъкнал интерцесио в своята анафора. До ден днешен Мозарабската анафора няма интерцесио. В тоя западноевропейски ритуал интерцесиото още стои преди евхаристийната молитва.

Communicantes (приобщавайки се). Следват имената на светиите: **“Приобщавайки се и почитайки паметта най-напред на славната винаги дева Мария Богородица, майка на нашия Господ Исус Христос, също така на блажените Твои апостоли и мъченици, Петър и Павел, Андрей, Яков, Йоан, Тома, Яков, Филип, Вартоломей, Матей, Симон и Тадей, Лин, Клет Климент, Ксис, Корнелий, Киприан, Лаврентий, Хризогон, Йоан, Павел, Козма и Дамиан и всички Твои светии: дай ни чрез техните заслуги и молитви да бъдем подкрепени във всичко с Твоята помощ и покровителство. Чрез същия Христос, нашия Господ. Амин”**. Коммуникантес е в шест варианта: за Рождество, Богоявление, Пасха, Възнесение, Петдесетница и Велики Четвъртък.

Hanc igitur (и така). Последната от тези ходатайствени молитви гласи: **“И така, молим Ти се, Господи, след като си се умиловичил над нас, приеми това приношение на подчинението ни и онова на цялото Твое семейство и стори, щото дните ни да преминат в мир, избави ни от вечна гибел и ни причисли между избраните на Твоето стадо чрез Христос, нашия Господ, Амин”**.

В първата от тези молитви се развива същата идея. Защо се е наложило да прибавят и тази? Някога, преди Григорий Велики, в тази част на ходатайствената молитва се ходатайствало специално за ония, в чест на които се извършвала литургията: за новокръстени, за ръкоположени, за покойници, за новобрачни и пр. Папа Григорий е фиксирал формулата, като я приспособил за всички случаи.¹

Днес свещеникът при произнасяне “Ханк игитур” поставя ръцете си върху даровете. За Пасха и Петдесетница, след като каже “На цялото Твое семейство”, свещеникът прибавя **“Коего Ти поднасяме също и за онези, които благоволи да възродиш чрез вода и Святия Дух, като им дариш опрощение на всички грехове”**. Ясно е, че се отнася за онези, които в тези два дни са се кръщавали.

Quam oblationem (това приношение). Това е текстът, който свързва началото на канона с Учредителните слова. Там четем: **“Молим Ти се, Боже, благоволи да направиш това приношение да бъде навсякъде благословено, записано, утвърдено, словесно и възприето, за да стане за нас тяло и кръв на възлюбения Ти Син, нашия Господ Исус Христос”**.

Както се вижда, чрез тази молитва се изпросва освещаване на даровете, за да станат те “Тяло и Кръв”. Не случайно множество западни и източни литургисти виждат в тях осветителната епиклеза на Римския канон. Тази част на канона е древна. С едно незначително изменение я срещаме още у св. Амвросий. В нея се извършва призоваване, без да се споменава изрично Св. Дух, защото, както у нас, така и у римокатолиците, освещаването е дело на Св. Дух. Той не е споменат, но не е изключен; при това свещеникът го призовава още в Проскомидията, за да благослови и освети даровете.

Няма да се спираме повече върху този проблем, защото Вторият Ватикански събор с новите три анафори разреши въпроса в гореизложения смисъл. Възниква обаче въпросът: Защо римокатолиците поставят епиклезата преди учредителните слова? В отговор ще трябва да изтъкнем, че този вид епиклеза не е оригинална; нея Рим копира от Александрийския ритуал. В евхологиона на Серапион, както и в Марковата литургия, епиклезата (респективно – предепиклеза) и постепиклезата стоят там, където стоят и Quam oblationem и Supplices te rogamus в Римския канон, а именно първата стои пред Учредителните слова, а втората след анамнезата.

Institutio (учредителни слова). Ето тази част: **“Който в навечерието преди страданията Си взе хляба в светите Си и предостойни ръце и, като дигна очи към небето и към Тебе, Боже, Негов всемогъщи Отец, благодари Ти, благослови , преломи,**

¹ А. G. Martimort, цит. съч., с. 408.

даде на учениците си, казвайки: вземете и яжте от него всички, защото това е Моето тяло. Също така подир вечерята, като взе тази преславна чаша в светите Си и пречисти ръце, също така, като Ти благодари, благослови, даде на учениците Си, казвайки: вземете и пийте от нея всички, защото това е чашата на Моята кръв, на Новия и вечен завет, тайна на вярата, която за вас и за мнозина ще се пролее за опрощаване на греховете”.²

Както всички познати литургийни учредителни слова (на брой повече от 80), така и тези на Римския канон, не съвпадат буквално с четирите новозаветни текстове (Мат. 26:26-28; Марк 14:22-25; Лука 22:19-20 и I Кор. 11:26), но отразяват същественото в тях. Това обикновено се обяснява с факта, че св. Литургия се е извършвала много време преди писменото зафиксирване св. Новозаветните книги. Тази част на Римския канон не съвпада буквално и с паралелната част от нашите две анафори. Това не може да се отчете като някакъв минус, защото и самите наши две анафори (на св. Василий Велики и на св. Йоан Златоуст) различно отразяват евангелския разказ.

Не е излишно да се отбележи, че докато монофизитите, които учат, че божеството е абсорбирало човечеството на Христа, и протестантите, които изповядват, че нашето спасение идва от благодатта и няма никаква връзка с човешките добродетели, подчертават това свое верую като употребяват само вино (без вода) в евхаристията, римокатолиците, както и ние, литургично подчертават православното си разбиране, като наравно с вино слагат в чашата и вода.

За жалост, излизайки от средновековната концепция за пресъществяването на св. Дарове в определен момент на евхаристийната молитва и поради липса на ясна епikleза в техния канон, средновековният римокатолицизъм гледа на Учредителните слова като на момент на освещаването на хляба и виното. При произнасянето на институцио римокатолическият духовник имитира всичко онова, което той казва, че Господ е извършил. Например когато казва “Взе хляба в светите Си и предостойни ръце”, той взима хляба; когато казва “като издигна очи към небето”, подига очите си нагоре; когато рече “благодаря Ти”, благочестиво се навежда, а когато каже “благослови”, благославя кръстообразно хостията. Същото повтаря и при чашата. Всички тези действия обаче са от по-късна епоха. Така напр. колениченето след произнасяне на осветителните слова “**Защото това е Моето тяло**” и “**Защото това е чашата на Моята кръв...**” е от XIV в., докато издигането на хостията и на чашата след колениченето е от XII-XIII в.¹

В замяна на това ние подчертаваме важността на Учредителните слова за освещаването на даровете чрез възгласното им произнасяне, посочване с ръка и произнасяне “Амин” от страна на народа. Когато

¹ А. G. Martimort, цит. съч., с. 414.

² Кръстовете означават, че тук свещеникът благославя даровете

под влияние на полемиката около момента на пресъществуването на даровете Александрийският патриарх Герасим II (1688-1710) почнал да произнася Учредителните слова тайно, а Епиклезата – гласно, Цариградският патриарх Гавриил III (1702-1707) го осъдил.¹

Аnamnesis (възпоменание). Църквата, която е получила заповед от Господ Иисуса Христос да извършва онова, което Той бе извършил на Тайната вечеря, в тоя момент на анафората спомня накратко делото на спасението (анамнеза), след което принася дарове на Отец (приношение) и Го моли да ги освети чрез слизането на Св. Дух (епиклеза), за да предизвикат у приемащите ги спасителни действия (постепиклеза).

Римският канон следва същата логика, с изключение на епиклезата, която, както вече видяхме, съгласно александрийската практика на предипиклеза, била поставена пред Учредителните слова, но запазва постепиклезата там, където тя стои в сирийско-византийския ритуал.

Универсалната анамнеза има три пункта:

а) Анамнеза на Христовата заповед; б) Анамнеза под форма на народна изповед и в) Анамнеза под форма на рекапитулация на спасителното Христово дело.

Римският канон притежава първия и третия пункт. Там четем: **“Колкото пъти и да извършвате Това, ще го вършите в Мой спомен. Поради което и ние, Господи, Твоите служители, както и Твоят свят народ, си спомняме за същия Този Христос, Твоя Син и наш Господ, за блажените Му страдания, за възкресението Му от преизподнята, както и за славното Му възнесение на небесата”**.

По първия пункт Римската анамнеза следва Западните ритуали. Докато Василиевата анамнеза по тоя пункт е св. ап. Павлова (“Това правете за Мое възпоменание, защото всеки път, когато ядете този хляб и пиете от тази чаша, Моята смърт възвестявате, Моето възкресение изповядвате”), а Златоустовата анамнеза е единствената, която изобщо няма тоя пункт (литургистите, изхождайки от Златоустовата анамнеза, която почва с думите “И тъй, като възпоменаваме тази заповед”, се запитват дали някога и Златоустовата анамнеза е нямала този пункт), Римската анамнеза е вярна на Западните ритуали, които обикновено почват с думите: “Колкото пъти и да извършвате това, ще го вършите в Мой спомен”.

Вторият пункт – изповедта на народа, която намираме в Александрийския и Сирийския ритуал, (напр. там народът казва: “Изповядваме смъртта Ти, Господи, възвестяваме възкресението Ти, надяваме се на Твоето пришествие, Твоята милост да бъде върху ни” или, както кратко

¹ Вж. Kovalevsky, цит. съч., с. 132, бел. 252: Gedeon, Kanonikai diataxeis, 1888, t. I, 89-92; t. II, p. 406-409.

и прочувствено предписва първоизворът на нашата Златоустова литургия – Сирийската литургия на 12-те Апостоли: “Твоята смърт, Господи!) не намираме и в Римския канон, както и във византийските литургии.

Прави впечатление, че в Римската анамнеза, в третия ѝ пункт, липсва възпоменание на Христовото второ пришествие, което във византийските ни литургии подчертава есхатологическия характер на Евхаристията. В тази липса, която бе забелязана и попълнена във втората и третата от трита нови римски анафори, по същество няма нищо еретическо, защото тази част на Евхаристията се е развила постепенно (св. ап. Павел говори само за смъртта, през III в. добавили и Възкресението. От IV в. Църквата преминала към тройката: смърт, възкресение, възнесение или смърт, възкресение и пришествия. Източните ритуали вмъкнали още страданията, погребението и сядането отъясно. Някои вписали също Рождението и Кръщението). Но дори да се споменава само смъртта, за нас и за римокатолиците анамнезата, включва всички останали събития от живота на Исус Христос.

Oblatio (Приношение). Във византийските литургии тази част е съвсем кратко застъпена в анафората: “Твоя от Твоих, Тебе приносим о всех и за вся”. В Римския канон четем: **“Ние принасяме на превъзходното Ти величие от Твоите дарове и даяния хостия чиста, хостия свята, хостия непорочна, хляб свят на вечния живот и чашата на вечното спасение. Благоволи да погледнеш върху тях с благосклонно и милостиво лице и да ги приемеш, както си благоволил да приемеш приношенията на Твоя праведен младенец Авел и жертвоприношението на нашия патриарх Авраам и онова, що Ти принесе Твоят първосвещеник Мелхиседек, свята жертва, непорочна хостия”**.

В цялото това развитие православният читател ще познае част от **проскомидийната молитва на Василиевата литургия**. (“Да бъдем достойни да Ти принесем тази словесна и безкръвна жертва..., който като приемеш в светия, наднебесен и мислен Твой жертвеник, за миризма на благоухание, изпрати ни благодатта на Твоя Св. Дух... и приеми, както си приел Авелевите дарове, Ноевата жертва, Авраамовите всесъждения, Аароновото и Мойсеевото свещенство...” и ектенийното прошение на Златоустовата литургия” за принесените и осветени дарове... за да ги приеме нашият човеколюбив Бог в Своя свят, наднебесен и мислен жертвеник, като благоухание на духовна миризма да ни изпрати божествената благодат и дара на Св. Дух...”). Като имаме предвид тези части от Василиевата и Златоустовата литургия, ще схванем, че подигането на диска и чашата в православните литургии има оня смисъл, който римокатолическата меса развива в своето **приношение**. Това дава възможност да подчертаем, че Църквата гледа еднакво на всички части на св. Литургия и че

не съсредоточава всички свои концепции само в евхарийната молитва. Словата “Твоя от Твоих” при подигането на даровете към небето намират своето пълно тълкуване под светлината на цитираната проскомидийна молитва и ектенийно прошение: те изразяват същата идея, която предлага и **приношението** на Римския канон.

Supplices te rogamus (Умилително Те молим). Ние го нарекохме втора епиклеза. То би могло да се нарече и Постепиклеза, сиреч онова моление, чрез което свещеникът проси причестяващите се да получат спасителни действия. Там четем: **“Умилително Те молим, всемогъщи Боже, заповядай на Твоя свят ангел да принесе със своите ръце тези дарове на Твоя върховен олтар пред лицето на божественото Ти величие, щото колкото пъти приемаме от този олтар пресвящото тяло и кръв на Твоя Син, да бъдем изпълнени с всички небесни благословии и благодати чрез същия Христос, нашия Господ. Амин”**.

От XIV в. насам доста се писа за и против наличието на епиклеза в Римския канон. Наличието на епиклеза в останалите християнски анафори, и римокатолическата концепция, че Дух Свети е осветителният фактор в Църквата, окуражи някои видни западни литургиолози да се изкажат в полза на наличието на епиклеза и в Римски канон. Вторият Ватикански събор се вслуша в заключенията на тия учени и включи в новоизработените три канони епиклеза и постепиклеза там, където се предполагаше, че някога и Римският канон ги е притежавал, а именно там, където в стария Римския канон стоят: “Квам облационем” и “Суплицес те рогамус”. А че през V в. Римският канон имал ясна епиклеза, се вижда от онова, което папа Геласий (492-496) пише на епископа на Волтер: “Как за освещаването на божественото Тайнство ще слезе призваният небесен Дух, когато свещеникът, който Го моли да дойде, е пълен с криминални дела”.¹

Memento (спомни). Подобно на Сиро-византийските анафори, Римският канон е поставил на това място споменаване покойници: **“Спомни още, Господи, Твоите раби и рабини (имената), които са ни предшествали със знака на вярата и почиват в мирен сън. На тези и на всички, които почиват в Христос, благоволи, молим Ти се, Господи, да ги въведеш в място прохладно, светло и покойно, чрез същия Христос Господ наш. Амин”**.

В древни Геласиеви и Григориеви сакраментарии тази част на канона липсва. Duchesne² смята, че това се дължи на факта, че тази молитва била записана в отделни книги, където стояли имената на покойниците,

-----
¹ A. G. Martimort, цит. съч., с. 419.

² Duchesne, цит. съч., с. 174.

докато Jungmann¹ и Dix² обясняват тази липса с обстоятелството, че покойниците се споменавали само в заупокойни литургии и то гласно от дякона.

Сега споменаването на покойниците става, както и у нас – във всяка литургия, при тайно споменаване имената на покойниците.

Nobis quoque peccatoribus (също и на нас грешните). Свещеникът продължава да се моли, удряйки се в гърдите: **“Също и на нас, грешните Твои раби, които възлагаме надеждите си в изобилието на Твоите милости, сподоби да участваме в общението с Твоите свети апостоли и мъченици, с Йоан, Стефан, Матия, Варнава, Игнатия, Александър, Марцелина, Петра, Фелицита, Перпетуа, Агата, Луция, Агнеса, Цецилия, Анастасия и всички Твои свети, в общението на които приеми ни, не по силата на нашите заслуги, но като дарител на опрощение, чрез Христос, нашия Господ”**.

Тази част се отнася до служащия духовник. Подобно моление намираме и в източните литургии. В т. нар. Климентова литургия от VIII кн. на Апостолските постановления (гл. 12) четем: “Още Те молим и за моето нищожество, който Ти принасям...”, както познатата фраза от Василевската литургия: “Помени, Господи, по множество щедро твоих и мое недостойнство, прости ми всяко съгрешение, волно и неволно”.

Per quem haec omnia (чрез когото всички тези). Преди да се произнесе крайното славословие на канона, в Римската евхаристийна молитва стои изречението: **“Чрез когото Ти, Господи, всякога създаваш всички тези неща и ги освещаваш, оживяваш, благославяш и ни ги даряваш”**. По всичко личи, че то е славословие на молитва, която сега липсва на това място. Средновековните и модерните литургисти виждат в него заключително славословие на молитва, с която някога се благославяли разните приношения, донесени от народа: вино, елей, грозде, сирене и пр.

До ден днешен Понтификале романум на това място предписва на Велики Четвъртък да се благославя и освещава елея за болните, а според Григориевия сакраментарий този елей бил донасян от народа. Древните сакраментарии на същото място предписват, на 6 август, празник на папа Сикст, да се благославя гроздето³, в Геласиевия сакраментарий намираме благославяне на първите зеленчуци (бакла), а в Леоновия – млякото и меда, които се давали на новопросветените.⁴

Вероятно остатък от същата древна практика е и нашето благословение на нафората в края на евхарийната молитва.

¹ Jungmann, цит. съч., с. 159.

² Dix, цит. съч., с. 557.

³ На 6 август ние празнуваме св. Преображение и благославяме гроздето.

⁴ A. G. Martimort, цит. съч., с. 422.

Канонът завършва със славословието **“Чрез Него и с Него и в Него на Тебе, Боже, Отче всемогъщи, в единство със Святия Дух, подобава всяка чест и слава във всички векове на вековете”**, на което служителят отговаря **“Амин”**.

Подобно на нашето славословие и славословието на Римокатолическия канон е тринитарно, но в него се подчертава, че евхарийната жертва се принася чрез Сина, нашия велик Архиерей и Посредник, а с Него и в Него и изкупените и обединени в едно мистично Тяло.

Communio (причестяване). В литургията на първите веков, както на Изток, така и на Запад, след като народът е казал своето **Амин на благодарението** на свещеника, не следвали никакви молитви, а само някои действия, свързани с причестяването, а именно преломяване осветения хляб и причестяване със Св. Тяло и Честната Кръв. Вероятно от IV в. тези действия почнали да се свързват с някои молитви. На първо място като подготовка към причестяването, почнали да четат и в Литургията Господната молитва **“Отче наш”**.

И Римската меса предписва да се чете тя след един въведителен възглас. Тъй като нашата просителна ектения липсва, свещеникът казва: **“Oremus”** (да се помолим) и прибавя възгласа: **“Предупредени чрез спасителните заповеди и възпитани от Божието установление, нека се осмелим да кажем”**.

Господната молитва се чете от свещеника, а не от народа, както е у нас. Народът прибавя само емболизма (повторение на последната мисъл) **“Но избави нас от лукаваго”**. Липсва нашият възглас: **“Яко Твое ест царство...”**. Свещеникът утвърждава народния емболизъм с Амин, след което той развива тази мисъл в молитвата: **“Молим Ти се, Господи, освободи ни от всички злини: минали, настоящи и бъдещи и чрез ходатайство на блажената всякога дева Мария, с блажените Ти апостоли Петър и Павел, както и на Андрей и на всички светии, дай ни благосклонно мир през нашите дни, щото с помощта на милостта Ти да бъдем винаги свободни от грехове и осигурени от всяко смущение чрез Господа нашего Исус Христос, Твоя Син, Който с Тебе живее и царува заедно със Святия Дух Бога”**, и възглася: **“във всички векове на вековете”**, а служителят казва: **“Амин”**.

Следва преломлението, подпечатването, целувката на мира, смесването, четат се предпричастни молитви, причестяване на служещия и миряните, почистване св. съдове, по време на което свещеникът чете частни следпричастни молитви, благословение, посткомунио (благодарствена молитва).

Нека разгледаме поотделно всички тези действия и молитви.

Fractio (Преломление). Днес това става така: Свещеникът не благославя, нито пък чете главопреклонителна молитва, както това е у нас. (Ние вършим това, защото в една доста древна епоха¹, когато не всички се причестявали, се наложило, за ония, които не възнамерявали да се причестят и следователно искали да напуснат храма, да се въведе благословение и главопреклонителна молитва, с което те се отпуснали. Затова и до днес дяконът казва: “Глави **ваша** Господеви приклоните”, а не глави **наша**, както обичат някои да казват, защото молитвата се отнася до ония, които нямат намерение да се причестят и следователно искат да напуснат храма). Това благословение и тази молитва намираме в западноевропейските галски ритуали. Рим е продължил да дава отпусно благословение след причестяването, макар че и там ония, които не искали да се причестят, напускали храма преди причастието. Иначе не бихме могли да си обясним защо римският архидякон тъкмо преди причещаването е правел съобщението за мястото на следващата папска служба.² При издигането на хостията върху св. чаша не се предписва да се казва “**Светая святим**”, нито пък отговорът “**един свят**”, а се преломява голямата хостия на три, прави три пъти кръстен знак с едно от парчетата, което държи в дясната си ръка върху св. чаша (подпечатване), като пее: “**Мирът Господен нека бъде всякога с вас**”, на което служителят отговаря: “**И с твоя Дух**”. Някога тези слова служели за знак, който подканвал християните да си дадат целувката на мира. Днес тя е заменена с целуване на св. Трапеза от страна на служащия (както това става у нас, когато служи сам свещеник), пуска се парчето хостия в св. чаша, като се казва: “**Това смесване и освещаване тялото и кръвта на нашия Господ Иисус Христос нека бъде за нас, приемащите Го, за вечен живот. Амин**”. Смесването (Commixtio) не следва, както у нас, от поставяне теплота (чисто византийски обичай от времето на император Юстиниан за затопляне на Кръвта), а от предпричастни молитви, които, както у нас, са отправени към Сина Божия и са редактирани в единствено число. Ето как става всичко това:

Свещеникът се удря три пъти в гърдите при произнасяне “**Агнец Божий, Който вземаш греховете на света, помилвай ни**” (два пъти), а при третия удар “**Агнец Божий, Който вземаш греховете на света, дари ни мир**”. Тези слова са остатък от древния confractorium, сиреч от песента Agnus Dei (Агнец Божий), въведена от сириец папа Сергий (687-701), за да се пее по време на преломяването на хлябовете, с които се причестявали присъстващите в храма. Заемката вероятно той ще е направил от Якововата литургия, която вече е употребявала тази мисъл на св. Йоан

¹ Вж. S. Augustin, Ep. 149, Migne PL, t. 33, col. 637; St Cesaire, Sermo 73, Migne PL, t. 38-39, col. 2277; Gregoire de Tours, Migne PL, t. 71, col. 963. Начинът на отпусането чрез благословение и главопреклонение намираме в Йерусалим през време на Етерия.

² В. Ordo I Геласиевия сакраментарий. Вж. Martimort, цит. с. 437.

Богослов (Йоан 1:29 и 36; Откр. 5:6 и 13:8). Когато причестяваните намалели и Римокатолическата църква вместо обикновен хляб въвела безквасната хостия, което съкратило и времето на преломяването, тези слова почнали да се произнасят от свещеника след коммиксио.

След това той произнася три молитви, които предватиканският мисал е запазил от множеството средновековни предпричастни молитви. Те са: **“Господи, Иисусе Христе, Който си казал на апостолите си: мир ви оставям, Моя мир ви давам, не поглеждай на съгрешенията ми, но благоволи да умиротвориш и обединиш вярата на Твоята Църква според волята Си, Ти, Боже, Който живееш и царуваш во веки веков. Амин. “Господи, Иисусе Христе, Син на Бога живаго, Ти, Който по волята на Отец и със съдействието на Святия Духа си оживотворил света чрез Твоята смърт, освободи ме посредством това Твое пресвято тяло и кръв от всичките ми беззакония и от всички злини, и направи да бъда винаги превързан към заповедите Ти и не допускай никога да се отделям от Тебе. Ти, Който живееш и царуваш със същия Бог Отец и Святия Дух во веки веков. Амин”.** **“Приемането на Твоето тяло, Господи Иисусе Христе, което аз, недостойният се осмелявам да приема, да не ми бъде за съд и осъждане, а поради Твоето милосърдие, нека ми послужи за предпазване на душата и на тялото ми и за облекчение. Ти, Който живееш и царуваш с Бог Отец в единение със Святия Дух Бога во веки веков. Амин.”**

Подобно на нас, свещеникът се причестява под двата вида. Първо, той поема останалите в дискаса две парчета хостия (при папската литургия, папата консумира само едно парче, а второто си разделят дяконът и иподяконът, следователно папската литургия запазила дълбокия смисъл на преломлението, а именно да направи участниците причастници на едното Тяло и да ги свърже помежду им), като казва: **“Ще приема небесния хляб и ще призова името Господне”**. После се удря три пъти в гърдите и казва: **“Господи, не съм достоен да влезеш под покрива ми, но кажи само дума и ще оздравее душата ми”** (3 пъти). Тогава се причестява, като казва: **“Тялото на нашия Господ Иисуса Христа да опази душата ми за вечен живот. Амин”**. Веднага благодари: **“Какво да въздам Господу за всичките Му благодеяния към мене? Ще приема чашата на спасението и ще призова името Господне. С хвала ще призова Господ и ще бъда избавен от враговете си”**.

Товага взима чашата и се причестява, като казва: **“Кръвта на нашия Господ Исус Христос да опази душата ми за вечен живот. Амин”**.

Ако има причестяващи се, отваря дарохранителницата, изважда чашата, в която се пазят малки хостии, които са осветени в предишни литургии и ги подава в устата на коленичилите миряни, наредени зад решетката, след като служителят прочита началното Confiteor.¹ С други думи, откъм XIII в. миряните на Римокатолическата църква, по практически съображения, се причестяват само с Тялото Господне. Тридентският събор, макар и да е оправдал доктринално причестяването под един вид, оставил отворена вратата за връщането към старата практика.²

След причестяването на миряните свещеникът взима чашата и я поднася към служителя, за да налее той в нея вино, с което да измие чашата. (За разлика от нас, римокатолиците извършват всички онези действия, които извършваме ние след употребяването, не след края на литургията, на Предложението, защото такава те нямат, а веднага след причестяването, на св. Трапеза). След това той измива пръстите си с вода. По време на тези две действия той чете две частни следпричастни молитви: **“Това, което приехме с устата си, Господи нека го приемем с чиста съвест и от временен дар да ни стане вечно лекарство”**. **“Тялото Ти, Господи, което приех, и кръвта, която изпих, нека се съединят със сърцето ми и да направят щото да не остане петно от моите злодеяния, след като пречистите и свети тайнства ме наситиха. Който живееш и царуваш во веки веков. Амин”**.

През I.-V в. както на Изток, така и на Запад, по време на причестяването на духовенството и на миряните, се пеел 33 псалом. По-късно Византия и Рим решили да въведат по-голямо разнообразие на “причастни”. Докато Византия въвела причастните тропари, Рим използвал множество псалми, рефренът на които имал отношение към св. Евхаристия. По време на средните векове, когато причестяващите се намалели, псаломът полека-лека бил изоставен, но рефренът – запазен. Първоначално той бил псаломският. По-късно за причестен били избрани стихове и от св. Евангелие, както и от някоя друга библейска книга. Ето един от тези сменяеми причастни, които се четат, след като свещеникът си измие пръстите и премести Евангелието от лявата страна на св. Трапеза: **“Колкото пъти ядете тоя хляб и пиете от тази чаша, ще възвестявате смъртта на Господа, докле дойде. Затова който яде тоя хляб или пие недостойно чашата Господна, ще бъде виновен спрямо тялото и кръвта Господни. Алилуя” (I Кор. 11:26-27)**.

¹ Вж. наша с. 8.

² *Enchiridion symbolorum...* ed. Denzinger, 1725-1734 и 1760.

Тогава свещеникът благославя народа с *Dominus vobiscum*, на което служителят отговаря *Et cum spiritu tuo* и след едно *oramus* (да се помолим) следва посткомунионът, който е благодарствена молитва (паралелна на тази, която ние четем по време, когато дяконът произнася ектенията **прости приемше...**, а именно **Благодарим Ти Владико, човеколюбче**). Посткомунионът е сменяем в зависимост от празника и обстоятелството. Той може да бъде една или повече от една молитва. Ето една от тях: **“Молим Ти се, Господи, направи щото да можем да се наситим от вечната радост на Твоята божественост, предобраз на която е временното приемане на Твоето скъпоценно тяло и кръв. Ти, Който живееш и царуваш во веки веков”**. Служителят: **“Амин”**.

Някога Римската литургия е завършвала с молитва, която е паралелна на нашата **Заамвонна** молитва. Днес тя се запазила само в дните на св. Четиридесетница, докато в Леоновия сакраментарий била част от ежедневната литургия.

След едно ново благословение *Dominus vobiscum* и отговора *Et cum spiritu tuo* свещеникът, подобна на нас, отправя миряните с думите **“Ite Missa est”** (Идете си, литургията свърши), което е паралелно на нашето с **миром изидем**. Народът отговаря: *Deo gratias* (благодарим Богу). Ако литургията е заупокойна, свещеникът вместо това казва **“Нека почиват в мир”**, а народът отговаря **“Амин”**. Пък в дни, в които не се пее или казва Великото славословие, свещеникът казва: **“Да благославяме Бога”**, а народът отговаря **“Благодарим Богу”**.

Следва молитвата: **“Приеми, Света Троице, израза на моето пълно повиновение и стори, щото жертвата, която аз, недостойният, принесох пред очите на Твоето величие, да Ти бъде приятна, а за мене и за всички, за които я принесох, поради Твоето милосърдие нека бъде опростителна. Чрез Христос нашия Господ. Амин”**. Тя, може би е паралелна на молитвата, която четем пред Предложението, **“Исполнение закона и пророков Сам сий Христе, Боже наш...”**.

Според *Ordo I*, папата, след като дяконът възгласял *Ite Missa est* (буквално: **отивайте си, отпуст е**), тръгвал към секретариума. Пред него заставали епископите, които казвали: *Iube domne benedicere* (Благослови владико), на което папата отговарял: *Benedicat nos Dominus* (Да ни благослови Господ). След тях благословение просили свещениците, монасите, певците. На път за сенаториума пристъпвали благородниците, акулутите и останалият народ, да вземат папското благословение. От тази практика идва т. нар. *ultima benedictio* (последно благословение) в днешния мисал, според който свещеникът се обръща

към народа с благословието “**Да ви благослови всемогъщият Бог, Отец, Син и Святия Дух.** Служащият: “**Амин**”.

От XIII в. насам римокатолиците почнали да четат Пролога на Йоановото Евангелие (1:1-14). Към него се присъединяват няколко молитви от Тома Аквински и Бонавентура. Ние също имаме подобни молитви, които произнасяме при събличането на одеждите. Твърде рано Прологът на Йоановото Евангелие бил ползван като благословение при отделни обстоятелства, напр. против бури, като благословение на новокръстено дете или над някой болен. Така той влязъл и в края на Литургията, като благословение на народа и страната. Едва Мисалът на папа Пий V го прави задължителен, а Декретът на Конгрегацията на ритовите от 23 март 1955 г. предписва да не се чете второ празнично Евангелие, каквото почнали да четат междувременно, а да се чете само Прологът (освен в третата меса на Рождество Христово и на Цветница).

Това може да се каже за Римската меса, която се извършвала по целия римокатолически свят преди Втория Ватикански събор. Както се забелязва, освен поименна епиклеза, в смисъл поименно призоваване Св. Дух да ги освети, тя притежава всички други елементи от нашата Литургия. Естествено православният духовник няма да намери в нея оная стойност, поетичност, богословската задълбоченост на нашите две анафори. Изтокът многократно се е изказвал по законността на Римската литургия. Декретът на Московската патриаршия от 16. VI. 1936 г. под № 1249 приема Римската литургия при следните условия: 1. Употреба на квасен хляб; 2. Епиклеза след Учредителните слова и 3. Причестяване на миряните под двата вида.¹

Римската литургия след II-рия Ватикански събор

На 4 декември 1963 г., след едногодишна работа, Вторият Ватикански събор прие Конституцията “De Liturgia” с 2147 гласа, против 4, преди да бъде тържествено промулгирана от папа Павел VI. Конституцията, която се състои от увод, седем глави и прабавка, в 130 точки, дава принципи и практични норми за реставриране богослужението на Римската църква.

В увода се подчертава, че “св. Майка Църква счита равни в правово отношение и по достойнство всички законно признати ритуали” и възнамерява “да ги запази и поощри всячески”, като там, където има нужда, ще ги ревизира, за да им даде нова виталност съгласно обстоятелствата и нуждите на нашето съвремие (точка 4).

Първа глава се занимава с **Генералните принципи за реставрирането и развитието на богослужението**. След като се спира върху “природата на богослужението и

-----
¹ Е. Kovalevsky, цит. съч., с. 121, бел. 8.

неговата важност в живота на Църквата”, съборът настоява за активно и по-пълно участие на миряните в богослужението и посочва мерките за подготовка на кадрите, които ще трябва да преподават тая материя на християнския народ (т. 5-20). Самата реставрация ще трябва да засегне не оная неизменна част на богослужението, която е учредена от Бога, а другата, която се изменя в течение на времето, особено ония елементи, които не съответстват на вътрешната природа на богослужението и са станали неприложими, като се организират текстовете и ритуалите така, щото да изразяват по-ясно светите реалности, та народът да може лесно да ги схваща и да участва в тях пълноценно и активно (т. 21). За тази цел съборът установи отделни норми: ръководството на въпросите около богослужението принадлежи на светия Престол, а също, в определени граници, на разните епископски събрания, компетентни върху дадена територия (т. 22, §2). Богослужебните книги ще бъдат ревизирани, след като се вземе мнението на експерти и след като се консултират епископи от разните краища на земното кълбо (т. 25). Рубриките да отразяват ролята на миряните (т. 31). Да се поощрят аklamациите на народа, отговорите, пеенето на псалмите, телесните стойки и действия на народа (т. 30). Да не се дава привилегировано място в богослужението на отделни личности, освен на йерархически и държавни лица (т. 32). Ритуалите да се отличават с благородна простота, краткост и в тях да се избягват ненужните повторения, така че да няма нужда от много обяснения при възприемането им от вярващите (т. 34). За да се чувства единството между ритуал и Слово Божие, да се въведе четение от Св. Писание и проповед във всеки важен богослужебен акт (т. 35). Латинският език да се запази само за латинския ритуал, но и в него да се даде по-голяма възможност за употреба на местния жив, народен език; това да се установи от местния епископски събор и да се ратифицира от Ватикана (т. 36). Богослужението може да включи местни обичаи, ако те не противоречат на вярата и са свободни от всякакви суеверия (т. 37-40). Първата глава завършва с мисли за “развитието на богослужебния живот в диоцеза и енорията” около епископа и свещеника и за учредяването на **Богослужебна комисия, комисия за църковна музика и комисия за църковно изкуство**, които да се състоят от компетентни лица по литургия, църковна музика и църковно изкуство и които, под управлението на местната църковна власт, да ръководят делото на пастирската литургия (т. 41-46).

Втората глава се занимава с **тайнството Евхаристия**. След като говори за учредяването му от Господ Исус, за да увековечи Кръстната Си смърт и за грижата на Църквата миряните да не стоят в него като зрители, а да участват съзнателно, благочестиво и активно. Съборът постановява да се ревизира мессата по такъв начин, че отделните й части да съставляват видимо единство, а участието на вярващите да се улесни, да се опростят ритуалите, да се премахнат ония, които са били прибавени без никаква полза в течение на вековете, да се възста-

новят ония, които са отпаднали, ако това бъде необходимо (т. 51), да се разкрие библиейската съкровищница, за да може, в определени години, да се прочетат най-важните части от Св. Писание (т. 51). Да се възстанови **Омилията**, като част от св. Литургия (т. 52). Да се възстанови и **Молитвата на верните** или общата **молитва** след Евангелието и омилията, най-вече в неделни и празнични дни (т. 53). Да се даде възможност четенията и “общата молитва”, както и отговорите на народа да се казват на народния език, а ако се иска употреба на местния народен език в по-широк мащаб, това да става след съответно одобрение от св. Престол (т. 54). Миряните да приемат причастие от хостии, осветени в същата литургия. Под двата вида – Тяло и Кръв – могат да се причестяват монаси и миряни по усмотрение на епископа в случаите, които св. Престол ще уточни, като напр. при постригване, при кръщение на новопросветените и пр. (т. 55). Двете части на Литургията, литургията на Словото и литургията на верните, съставляват едно цяло; затова верните трябва да се подканват да участват в цялостната литургия (т. 56). Да се извършва съслужение в дните: Велики Четвъртък, както в мессата за освещаване на св. Миро, така и на вечерната меса; през време на свикани събори, на епископски събрания и синоди; в меса, извършвана при хиротесия на игумен. Освен това с разрешението на ординера (Епархийския архиерей) на когото принадлежи правото да уточни необходимостта от съслужение, последното може да се служи, когато нуждите не налагат да се служат литургии поотделно; в меси, извършвани при свещенически събрания. Епископът определя случаите на съслуженията в своя диоцез, въпреки че свещениците си запазват правото да служат поотделно, макар не в момента на съслужението в същия храм и не на Велики Четвъртък (т. 57). Ще се състави нов начин за съслужението, който ще влезе в Римския Понтификал и Мисал.

Трета глава се занимава с **другите тайнства и с обредите**. За тях се предвижда: по-широка употреба на местния народен език (т. 63) и реставрация на **катехумената на възмъжалите**, разпределен на множество етапи придружени със свещени ритуали (т. 64). Ще се състави двоен чин за Кръщението на възмъжалите – един по-тържествен, а друг по-прост, а в Римския мисал ще се въведе една меса “за извършване на св. Кръщение”, сиреч меса, по време на която се извършва и Кръщение (т. 66). Ще се ревизира чинът на св. Кръщение на бебетата с оглед на реалното положение на малките деца, а освен това ще се уточни по-добре ролята на родителите и кръстниците в тоя чин (т. 67). За места, където няма нито свещеник, нито пък дякон, ще се състави съвсем кратък чин на Кръщението, който да може да извършва всеки пред опасност от смърт (т. 68). Ще се състави и чин за кръщаване набързо пред опасност от смърт (т. 69). **Съставя се и нов чин за ония, които вече валидно кръстени, идват да се конвертират (да се обърнат) в католическата религия, за да се изрази чрез този чин, че ги приемат в общение с църквата (т. 69^б).**

Може да се благослови кръщелната вода извън пасхалния период в самия чин на дадено кръщение чрез кратка одобрена формула (т. 70). Чинът на конфирмацията (Миропомазването) също ще бъде ревизиран с оглед да проявява по-ясно вътрешната връзка на това тайнство с цялото посвещение на християнина, а обновяването на кръщелните обещания ще предшестват самото миропомазване. (Конфирмацията може да става и по време на мессата (т. 71). Чинът на Изповедта ще бъде ревизиран, за да изразява по-ясно природата и ефекта на това тайнство (т. 72). **“Последното помазание, което наричат още и по-правилно помазание на болните, не е само тайнство на тези, които се намират в крайна смъртна опасност. Също така годно време за приемането му е, когато вярващият е в близост до смъртта, след физическо отслабване или поради старост (т. 73).** Извън отделните чинове на Помазание на болните (св. Елеосвещение ск. м.) и причестяване болен със сухо Причастие, ще се състави нов чин, според който Помазанието на болния ще става след изповед и преди причестяване със сухо Причастие (т. 74). Числото на помазанията ще зависи от обстоятелствата, а молитвите от чина на Помазанието ще бъдат ревизирани така, че да кореспондират с отделните случаи на болни които приемат тайнството (т. 75). Чинът на ръкополаганията ще бъде ревизиран. Може да се употребява местният народен език. При самото Ръкополагане, позволено е на всички епископи, които служат, да поставят ръка над ръкополагания (т. 76). Чинът на Венчаването ще бъде ревизиран и обогатен, за да изрази по-ясно благодатта на тайнството и да подчертае повече задълженията на съпрузите. Ако някъде има местни обичаи, съборът препоръчва те да бъдат запазени (т. 77). Венчаването ще се извършва по време на Мессата, след Евангелието и омилията и преди “Молитвата на верните”. Молитвата, която подчертава взаимната вяроност, може да се каже на местния език, но ако тайнството Венчание се извърши без Месса, Апостолът и Евангелието на Мессата на Венчание ще се четат в началото на чина и благословението пак ще се даде на встъпващите в брак (т. 78). Обредите ще се ревизират с оглед на това да бъдат разбирани от вярващите, за да могат последните да вземат участие в тях активно, и да отговарят на нуждите на нашето съвремие. Резервираните благословения ще бъдат малко на брой; ще се извършват предимно от епископите и ординерите. Някои обреди ще могат да бъдат извършвани и от миряни, притежаващи изискваните качества, разбира се, в отделни случаи и по решение на ординера (т. 79). Чинът за посвещение на девизи, който се намира в Римския Понтификал, ще бъде ревизиран. Ще се състави чин на **изповядване вярата и обновяване на обети**, които допринасят за увеличаването на единството, въздържанието и достойнството. Това да се извършва по време на Мессата (т. 80). Чинът на опелото трябва да изразява по-очевидно пасхалния характер на християнската кончина и да отговаря на местни-

те обичаи, дори що се отнася до цвета на одеждите (т. 81). Ще се ревизира и чинът на опелото на младенците. Той ще има и една Меса.

Четвърта глава се занимава с чина на денонощното богослужение. Понеже то има за цел освещаването на денонощието, съборът решил: традиционното последование на **часовете** ще бъде реставрирано по такъв начин, че **часовете** да намерят отново автентичното си време, в рамките на възможното. Утрената (Iaudes) и Вечернята да бъдат сметнати като най-важни часове; те трябва да се извършват. Повечерията ще се организират по начин да отговарят на това, че са в края на деня. Часът, който се нарича Matutina (утреня) в хоралното си изпълнение пази своя нощен характер, ще бъде приспособен по такъв начин, че да може да бъде четен в който и да е час от деня. Той ще има по-малко число псалми и по-пространни чтения. Първи час ще бъде премахнат. Хорът ще запази часовете: трети, шести и девети. Извън хора разрешено е да се избере един от тези три часове, най-подходящия за момента на деня. Псалмите на всички тези часове не ще бъдат вече разпределени само в една седмица, а в по-продължително време. Започналата ревизия на Псалтира ще трябва да се доведе до край (т. 83-91). Четенето на Св. Писание ще трябва да се извършва така, щото да се достига по-лесно до съкровищата на Божието слово. Ще бъдат по-добре избрани и писания от св. отци, учители и писатели на Църквата. Житията на светиите ще бъдат възстановени с оглед на историческата истина. Химните, доколкото това е полезно, ще бъдат възврънати към техните първоначални форми, като бъдат съкратени или изменени всички ония части, които миришат на митология или хармонират с християнското благочестие. Ще се приемат други химни, взети от химнодическото съкровище. Ще трябва молитвените часове да се изпълняват в самите им часове (т. 92-94). След като определя кой какво да изпълнява от тези часове (т. 95-99), съборът дава правото те да се извършват на местния език (т. 100-101).

Пета глава се занимава с **богослужебната година**. Съборът говори за неделния ден, за господните празници (т. 102), за богородичните празници (т. 103), за празниците в чест на светиите (т. 104) и постановява църковната година да бъде ревизирана така, че да насочва духа на християните преди всичко към господните празници (т. 108). По време на св. Четиридесетница да се подчертава подготовката към кръщение и покаяният характер на периода. Покаянието да бъде не само вътрешно и индивидуално, а и външно и социално (т. 109-110). Пасхалният пост на **Велики петък** ще бъде свещен. Той трябва да бъде пазен навсякъде и по възможност да бъде продължен и по време на **Велика събота**. За да не затъмнят спасителните Христови празници, празниците в чест на светиите, по-голямата им част ще бъдат оставени да се честват от отделните църкви, докато цялата Църква ще чества само ония, които наистина имат вселенско значение (т. 111).

Глава шеста се занимава с **църковната музика**. Като говори за създадената през вековете църковна музика, съборът заявява,

че ще запази нормите и правилата на църковната традиция и на дисциплината, но преценявайки целта на църковната музика, която е славене на Бога и осветение на вярващите, постановява: Литургическото действие получава по-благородна форма, когато богослужението се извършва тържествено с пеене (т. 112). Що се отнася до езика, ще се спазват следните наредби: Общо, наредбата от т. 36; за мессата – т. 54; за другите тайнства – т. 63, а за денонощното богослужение – т. 101 (т. 103). Съкровището на църковната музика ще бъде запазено и разработено с най-голяма грижа. Хорвете ще бъдат усърдно развити, най-вече в катедралните храмове. Епископите и другите пастири ще бдят ревностно, щото в богослуженията, които се придружават с пеене, миряните да могат да вземат участие в пеене, аклимации и отговори (т. 114). Ще се подготвят учители, способни да учат другите на църковна музика. За тази цел ще се изградят институти за музика, а на певците ще се даде литургическо образование (т. 115). Григорианското пеене трябва да заема първото място, но другите родове музика, най-вече полифонията, не са изключени от богослужението, доколкото се съгласуват с т. 30 (т. 116). Ще се привърши типичното издание на книгите по григорианско пеене, но ще се издаде книга и с по-прости мелодии, която да се ползва в по-малки храмове (т. 117). Народното религиозно пеене ще бъде насърчавано, за да може в благочестивите упражнения и в богослужението да се чуе гласът на народа (т. 118). В страните на мисиите ще се даде възможност тяхната музика да се включи в богослужението, затова мисионерите ще трябва да се запознаят с нея още при подготовката си (т. 119). Органът ще заема важно място в богослужението, но и другите инструменти, доколкото отговарят на достойнството на храма и според усмотрението на местните църковни власти, ще могат да бъдат употребявани в култа (т. 120). Композиторите ще трябва да се вдъхновяват от християнски дух и да композират не само музика за големи, но и за малки хорове, дори такава, която да може да бъде изпълнявана и от богомолния народ. Текстовете ще бъдат взети от Св. Писание и литургическите извори, а ако са извън тях, те трябва да бъдат съобразени с католическата доктрина (т. 121).

Глава седма се занимава с **църковното изкуство и материала на култа**. Църквата, която винаги е била приятелка на изящните изкуства, защото чрез тях се изразява по земен начин безкрайната красота на Бога и се символизира небесните реалности, в случая постановява: Църквата никога не е считала даден художествен стил за свой, но според характера и условията на народите и според нуждите на разните ритуали, е приела жанровете на всяка епоха, които ревностно пази. Нека изкуството на нашата епоха и това на всички народи има свободата в Църквата да се упражнява при условие, че то служи на храмовете и на ритовете с респекта, който им принадлежи (т. 122-123). Над всичко това да бдят ординерите, а епископите да отдалечават от Божиите домове онова изкуство, което е фалшиво и чрез разстройване на формите и чрез посредствеността си не е примиримо с вярата и нравите.

Храмовете ще се строят с оглед удобното извършване на култа и активното участие на вярващите в него (124). Ще се запази практиката в храмовете да има икони за поклонение от вярващите, но те трябва да бъдат в ограничено число и в правилна диспозиция, за да не се подбужда учудването на християните и да не се поощрява едно зле разбрано поклонение (т. 125). Ординерите ще бъдат над всичко това, като се консултират с комисията по църковното изкуство и с други експерти. Те ще бъдат за запазването на тези ценности (т. 126). Епископите, сами или чрез способни и изпълнени с любов към изкуството духовници, ще трябва да се помъчат да изпълнят хората на изкуството с духа на църковното изкуство и на богослужението. Освен това ще се създадат училища и академии по църковно изкуство за формиране на специалисти (т. 127). Каноните и църковният статут по цялата тази материя ще бъдат ревизирани едновременно с богослужебните книги. Онова, което изглежда зле съгласувано с реставрирането на богослужението, ще бъде подобро или премахнато, а онова, което го поощрява, ще бъде запазено или въведено. За целта териториалните епископски събрания ще правят предложения с оглед на местните нужди и нрави и ще ги представят за утвърждаване на св. Престол (т. 128). Духовниците още при тяхната подготовка ще бъдат обучени в областта на църковното изкуство, ще бъдат запознати с начина на запазването на тия ценности и ще бъдат напътени да дават съвети на хората на изкуството в изпълнение на техните задачи (т. 129). Понтификални инсигнии да притежават само духовници в епископски сан или тези, които имат специална юрисдикция (т. 130).

В приложението се съдържа **декларация на Втория Ватикански събор** за ревизията на календара. Взимайки предвид желанието на мнозина да се фиксира празникът Пасха в един определен неделен ден и за стабилизацията на календара, съборът, след като обмисли внимателно възможните последствия от въвеждането на нов календар, декларира: 1. Св. събор не се противопоставя празникът Пасха да бъде фиксиран в един определен неделен ден от Григорианския календар, със съгласието на тези, за които има значение този въпрос, най-вече на братята, разделени от общение с Апостолския престол. 2. Освен това, Св. събор декларира, че не се противопоставя на проекта за въвеждане на вечен календар в гражданското общество. Между разните системи, които предлагат вечен календар за гражданска употреба, Църквата не се противопоставя само на тези, които запазват и покровителстват седем дневната седмица с неделния ден, без да вмъкват нито един ден извън седмицата, по такъв начин, че редът на седмиците, освен по важни мотиви, предоставени на решението на св. Престол, да остане непокътнат.

Дадохме извадки от всички глави на Конституцията по въпросите на богослужението, за да не я разделяме на части. В случая ни интересуват ония точки, които се отнасят до св. Евхаристия. Както виждаме, тук са дадени само общите принципи и норми за реформа в областта на

Литургията. Останалото трябваше да изработи следсъборната комисия.

На 25.01.1964 г. папа Павел VI издаде документа “*Motu proprio sacram liturgiam*”. В него той съобщи за създаването на специална комисия, която да се занимае с практическото приложение на принципите, залегнали в “Конституцията” и че онова, което можеше да се приложи без да се дискутира, ще влезе в сила от първия неделен ден на Великия пост (16.02.1964 г.). Тази специална комисия, която бе наречена Съвет за изпълнение на конституцията “Де литургия”, трябваше да сподели грижата около прилагането на “Конституцията” с Конгрегацията по ритовите. Съветът бе съставен от 38 епископи и четирима свещеници. Той издаде доста документи, подписани от председателя на Съвета – кардинал Жак Леркаро, префекта на Конгрегацията по ритовите кардинал Аркадиус М. Ларраона и секретаря на същата Конгрегация, архиепископ Фердинанд Антонелли, а след известно време от новия префект на Конгрегацията и председател на Съвета – Бенно Кардинал Гут и секретаря – архиеп. Фердинанд Антонелли.

През този подготвителен период, който продължи доста години, бяха издадени следните документи, засягащи регулирането на богослужението:

1. Инструкция “*Inter Oecumenici*” на 26.09.1964 г.
2. *Ritus servandus in celebratione Missae* на 27.01.1965 г.
3. *Ritus servandus in concelebratione Missae* на 7.03.1965 г.
4. Инструкция “*In edicendis normis*” на 23.11.1965 г.
5. Втора Инструкция върху Литургията на 4.05.1967 г.
6. Инструкция “*Eucharisticum Mysterium*” на 25.05.1967 г.
7. Декрет “за трите нови евхаристийни молитви”, на 23.05.1968 г.

Тези документи даваха измененията в богослужението, които трябваше да имат предвид църквите по места.

След този подготвителен период най-после на 6.04.1969 г. Конгрегацията на ритовите издаде декрет за прилагането от 30 ноември 1969 г. на изработения окончателен Римски мисал, в който освен осем глави с инструкции и обяснения, се дават два вида литургии, а именно Литургия с участие на народ и Литургия без участие на народ.

Ние ще дадем Литургията, в която взима участие народ, като под черта ще посочим различията ѝ с Литургията, в която не взима участие народ. Естествено за молитвите, с които вече сме се запознали, ще препращаме към първата част на тази студия.

Чинът на мессата с народ

Въведение

При пеенето на *Introitus*¹ служещите влизат в олтара. Свещеникът поставя начало с “В името на Отец и Сина и Св. Дух”.

-----
¹ В литургията без народ свещеникът влиза без интроитна песен и поставя начало с “В името на Отец...”. Отговаря му служителят.

След народното **Амин**, обръща се към народа, протяга ръка и поздравява народа с Павловия поздрав **”Благодатта на нашия Господ Исус Христос и любовта на Бога и общението на Святия Дух да бъде с всички вас”** (II Кор. 13:13)¹ или с традиционното римско **Господ с вас** (ако служи епископ, той казва: Мир вам). Народът: **И с твоя дух**.

Свещеникът подканя вярващите към покаяние: **”Братя, да признаем нашите прегрешения, за да бъдем готови да извършим светото тайнство”**². След кратко мълчание всички казват **Конфитеора**, но вече съкратен така: **”Изповядвам се пред Всемогъщия Бог и пред вас, братя, че много съгреших с мисъл, слово и дело”**; и удряйки се в гърди, казват **”Мой грях, мой грях, мой превелики грях”**. Тогава продължават: **”Затова моля Блажената всякога Дева Мария, всички ангели и светии и вас, братя, да се молите за мене на нашия Господ Бог”**, а свещеникът дава опрощение: **”Да се смили над нас Всемогъщият Бог и след като ни прости греховете, нека ни заведе във вечния живот”**. Народът: **”Амин”**.³

Следва традиционното **Кирие Елейсон, Христе Елейсон, Кирие Елейсон**, които се казват от свещеника и от народа поредно, след което се пее или чете римската форма на Великото славословие (*Gloria*)⁴. Свещеникът тогава подканя: **”Да се помолим”**, след което настава кратка пауза, по време на която всеки се моли вътрешно, а свещеникът казва молитва, след завършването на която народът казва **”Амин”**, с което приключва въведителната част на Литургията.

Литургия на словото

Четецът прочита първото (ако има, и второто) четиво, след което казва (*Verbum Domini*) (слово Господне), а народът извиква *”Deo gratias”*⁵.

Пее се **Алилуя** или друга песен.

Дяконът взима Евангелието, проси благословение от свещеника: **”Благоволи, Господи, да ме благословиш”**, а свещеникът казва: **”Да бъде Господ в твоето сърце и на устните ти, та достойно и прилично да възве-**

¹ Тук поздравът е прост: *”Dominus vobiscum”*.

² Липсва тази подкана. Свещеникът със служителя казват новия *Confiteor*, а свещеникът дава опрощение в първо лице множество число с *Misereatur*.

³ От предватиканската литургия липсват пс. 42, повторенията в *Confiteor* и *Misereatur Indulgentiam*, Пс. 84, *Aufer a nobis* и *Oramus Te*.

⁴ В двете литургии Великото славословие се казва в случай, че е предписано.

⁵ Тук няма народ, затова не се казват тия реплики.

стиш **Неговото Евангелие: в името на Отец и Сина и Святия Дух**". Дяконът "Амин"¹.

В случай, че няма дякон, свещеникът казва тихо: **"Очисти сърцето ми и устните ми, Всемогъщи Боже, за да мога достойно да възвестя Твоето свето Евангелие"**.

Евангелието се съпровожда до амвона с кадене и запалени свещи². Дяконът или свещеникът казва: **"Господ с вас"**. Народът отговаря: **"И с твоя дух"**. Следва четене на Евангелие. При възвестяване на евангелиста, народът пее **"Слава Тебе, Господи"**, а накрая: **"Хвала на Тебе, Христе!"** Духовникът целува св. Евангелие и казва: **"Пер евангелика дикта делеантур ностра деликта"**. ("Чрез евангелските слова се осъждат нашите съгрешения").

Следва **омилия** (проповед).

Тогава се чете Никео-Цариградският символ на вярата с прибавката **Филиокве**, ако е предписано да се чете³.

Литургията на словото завършва с **молитва за верните. Литургия на благодарението (евхаристията)**.

Започва оферторната песен. Свещеникът открива корпоралето, пурификатора, чашата и мисала. Народът принася хляб и вино, както и други приношения, необходими на църквата и бедните.

Свещеникът взема диска с хляба, издига го и казва: **"Благословен си, Господи, Боже на вселената, защото от Твоята щедрост получаваме хляба, който Ти принасяме, плода на земята и делото на човешките ръце, който става за нас хляб на живота"**. След това го поставя върху корпоралето. Ако свещеникът произнесе горното на висок глас, народът може да каже: **"Благословен е Бог во веки"**.

Дяконът или свещеникът слага вино и малко вода в чашата и тихо казва: **"Чрез тайната на това вино и вода да станем съучастници в божеството на Онзи, Който благоволи да вземе участие в нашето човешко същество"**. Тогава свещеникът взема чашата, издига я и казва: **"Благословен си, Господи, Боже на вселената, защото от Твоята щедрост получаваме виното, което Ти принасяме, плода на лозата и дело на човешките ръце, което става за нас духовно питие"**. След това я поставя върху корпоралето. И тук народът може да извика: **"Благословен е Бог во веки"**. Свещеникът се навежда и казва: **"Със смирен Дух и разкаяна душа нека бъдем приети от Тебе, Господи, тъй щото жертвоприношението ни да бъде днес извър-**

¹ Тук няма дякон, затова липсва този диалог.

² Евангелието се казва от свещеника от олтара, без кадене.

³ В случай, че е предписано, свещеникът и служителят казват Веруюто.

шено пред очите Ти и да Ти бъде угодно, Господи Боже”, покадява даровете и олтаря, а дяконът или служителят – духовенството и народа.

После свещеникът измива ръцете си, като казва: **“Измий ме, Господи, от моите беззакония и от греховете ми ме очисти”**. Застава пред св. Жертвеник с лице към народа и казва: **“Помолете се, братя, щото моята и вашата жертва да бъде приета от Бог Отец всемогъщи”**. Народът отговаря: **“Да приеме Господ жертвата на твоите ръце като хвала и слава на Неговото име, както и за наша полза и за цялата Си свята църква”**. Свещеникът казва молитвата супер облата¹. **Евхаристийната молитва.**

Диалогът си остава старият. В новия **Ордо миссе** има следните префации: За Адвентните (предколедните) седмици – две; за Рождество Христово; за Богоявление; за неделните дни на св. Четиридесетница; за седмичните дни на св. Четиридесетница; за св. Кръст; за Пасхата; за Възнесение Господне; за Пресвящото Христово сърце; за Господ И. Христос цар; за Св. Дух; за Св. Троица; за неделните дни “през годината” – две; за св. Евхаристия; за Богородичните празници; за св. Йосиф; за св. Апостоли; - две общи префации и префацио за покойници.

Вторият Ватикански събор остави Римския канон в старото му положение със следните слаби ретуши: 1. В Комуникантес след св. Дева Мария прибавили и св. Йосиф Обручник, а от апостолите запазили само Петър, Павел и Андрей. Останалите имена сложили между скоби и предписали, че онова, което е между скоби може да се изпусне. 2. В скоби поставили окончанията “Чрез нашия Христос, нашия Господ. Амин” – от Комуникантес; “Чрез Христа, нашия Господ. Амин” от Ханк игитур; “Чрез същия Христос, нашия Господ, Амин” - от Суплицес те рогабус; “Чрез същия Христос Господ наш. Амин” – от Мemento за умрелите и имената на мъчениците от Игнатий до Анастасия в Нобис квокве. 3. След учредителните думи над чашата вместо “Колкото и пъти да извършите това, ще го извършите в спомен за Мене” стои “Това правете за Мой спомен”, след това свещеникът прибавя “Тайна на вярата”, а народът акламира: “Твоята смърт възвестяваме, Господи, и Твоето възкресение изповядваме, дорде дайдеш”. Ордото дава и още две акламации за народа, които могат да се използват по желание, а именно: “Винаги когато ядем този хляб и прием тази чаша, Твоята смърт възвестяваме, Господи, докле дойдеш” и “Спасителю на света, спаси ни, Ти, Който чрез Кръста и Твоето възкресение ни освободи”.

Новото Ордо съдържа и трите нови евхаристийни молитви, които

-----
¹ Тук няма оферторна песен. Служителят приготвя корпоралето и съседите, а свещеникът произнася всички молитви над хляба, виното, при измиването на ръцете, последния диалог и молитвата Супер Облата (нашата проскомидийна молитва).

имат следните специфичности: 1. Двете първи анафори запазват специфичността на старата римска традиция – те имат сменящи се префации, докато третата е изработена по подобие на източните анафори с фиксираното си префацио; 2. Докато старият Римски канон даваше две отделни епиклези: К вам облационем (за освещаване на даровете) и Суплицес те рогабус (за ефектите над приемащите осветените дарове), без да споменава Св. Дух, в новите евхаристийни молитви епиклезите са съвсем ясни и се призовава Св. Дух, но се запазва древната Римо-александрийска традиция: първата епikleза (в Александрийската анафора по-скоро предепиклеза) стои пред учредителните слова, а втората – след анамнезата. Ако речем да ги сравним с александрийската, римската и антиохийско-византийската анафора, ние ще имаме следната картина:

Римска	3-те нови	Александрийска	Антиохийска
Диалог	Диалог	Диалог	Диалог
Префацио	Префацио	Префацио	Префацио
		Интерцесио	
		Санктус	
Санктус	Санктус	Пост санктус	Санктус
I интерцесио	Пост санктус	Пред епikleза	Пост санктус
Квам облационем	I епikleза	Учред. Слова	Учред. слова
Учредит. слова	Учред. Слова	Анамнеза	Анамнеза
Анамнеза	Анамнеза	I и II епikleза	I и II епikleза
Суплицес...	II епikleза		Интерцесио
II интерцесио	Интерцесио		
Славословие	Славословие	Славословие	Славословие

Като виждаме, в новите три римски евхаристийни молитви са се запазили старите места на епиклезите, но що се отнася до интерцесиото, Вторият Ватикански събор е възприел антиохийско-византийската практика и го е поставил накрая на анафората. Освен това, както вече видяхме, Вторият Ватикански събор в желанието си да включи по-активно народа в богослуженето е съставил акламации. Ето и текста на трите нови евхаристийни молитви:

I Евхаристийна молитва

“Наистина, Отче святи, праведно и добре е да Ти се благодари винаги и на всяко място, чрез Твоя възлюбен Син Иисус Христос, защото Той е Твоето живо Слово. Него Ти си пратил като Изкупител и Спасител: Той стана човек чрез Св. Дух, Той се роди от Дева Мария. За да изпълни докрай Твоята воля и за да събере изсред хората един народ, който Ти принадлежи. Той разпростря ръцете си по време на Своите страдания, унищожавайки по такъв начин смъртта. Той стана причина да триумфира възкресението. Ето защо с ангелите и всички светии, ние възвестяваме Твоята слава, пеейки в един глас: Свят, Свят, Свят Господ Саваот, небето и земята са пълни с Твоята слава. Осанна във висините. Благословен идващият в име Господне. Осанна във висините.

Тебе, Който си наистина свят, Тебе, Който си извор на всяка святост, Господи, молим: освети тези приношения, разливайки върху тях Твоя

Дух, за да станат те за нас Тялото и Кръвта на Иисус Христос, нашия Господ. Който в момента, когато бе предаден и когато доброволно влезе в Своите страдания, взе хляба, благодари, преломи и го даде на Своите ученици, като каза: “Вземете и яжте, това е Моето Тяло, предадено за вас”. По същия начин, след вечерята, взе чашата, пак благодари и даде на Своите ученици, като каза: “Вземете и пийте от нея всички, защото това е чашата на моята кръв, кръвта на Новия и вечен Завет, която ще бъде пролята за вас и за мнозина за опрощаване на греховете. Това правете за мое възпоминание.”

Свещеникът показва чашата на народа, после я полага върху корпоралето и коленичейки, ѝ отдава почести. После казва: “Велика е тайната на вярата!”

“Народът акламира: “Твоята смърт възвестяваме, Господи, и Твоето възкресение изповядваме, дорде дойдеш” (вж. и другите **акламации**).

“Като възпоминаваме прочее смъртта и възкресението на Твоя син, ние Ти принасяме, Господи, хляба на живота и чашата на спасението, благодарейки, защото Ти ни правиш достойни да бъдем тук и да Ти служим.

И умилително Те молим, штоо взимайки участие в Тялото и Кръвта на Христос, да бъдем събрани чрез Св. Дух в едно тяло.

Спомни си, Господи, за Твоята Църква, разпространена по целия свят, штоо да преуспява в твоята любов, ведно с нашия папа (името) и нашия епископ (името) и клира от целия свят.”

В литургиите за покойни може да се прибави: (“Спомни си за (**името**), когото (или която) си извикал днес (при Себе Си, защото той (или тя) бе кръстен (а) в смъртта на Твоя Син; направи, штоо той (тя) да вземе участие и в Неговото възкресение”).

“Спомни си също и за нашите братя, които са починали с надежда за възкресение и за всички хора, които са напуснали този живот: приеми ги в Твоята светлина, при Тебе. Най-последно, съжали се над всички нас: и позволи штоо заедно с Дева Мария, блажената Богоматер, с апостолите и всички светии, които са Ти благоугодили, да вземем участие във вечния живот и да те хвалим и славим чрез Твоя Син Иисус Христос.

Чрез Него, с Него и в Него, на Тебе Боже, Отче Всемогъщи, заедно със Св. Дух подобава всяка чест и всяка слава във всички векове.” **Народът** “Амин”.

II Евхаристийна молитва

“Наистина праведно...” (следва цялото подвижно Префацио и Санктусът до “Осанна във висините”).

“Ти си наистина свят, Боже на вселената, и цялото създание възвестява Твоята хвала, защото Ти даваш живота, Ти осветяваш всичко,

чрез Твоя Син, Иисус Христос, нашия Господ, чрез силата на Св. Дух и Ти не преставах да събираш Твоя народ, за да Ти принася чисто приношение из целия свят.

Ето защо ние те молим Сам да осветиш приношенията, които носим, освети ги чрез Твоя Дух, за да станат Тялото и Кръвта на Твоя син, Иисус Христос, нашия Господ, Който ни поръча да извършваме това тайнство.

В нощта, в която бе предаден, Той взе хляба и, като Ти благодари, благослови го, пречупи го и го даде на Своите ученици, казвайки: “Вземете, и яжте: това е Моето тяло, предадено за вас”. По същия начин, след вечерята, Той взе чашата и, благодарейки Ти, я благослови, като каза: “Вземете и пийте всички, защото това е чашата на Моята кръв, кръвта на Новия и вечен Завет, която ще бъде пролята за вас и за мнозина за опрощаване на греховете. Това правете за Мой спомен”.

(Свещеникът и тук прави и казва същото, както при първата евхаристийна молитва, а народът акламира със същите акламации).

“Възпоминавайки Твоя син, Неговите страдания, които ни спасяват, Неговото славно възкресение и Неговото възнесение в небесата, но и очаквайки Неговото последно пришествие, ние Ти принасяме тази жива и свята жертва, за да Ти благодарим.

Погледни, Господи, жертвата на Твоята Църква и благоволи да познаеш в нея тази на Твоя Син, която ни възстанови в Твоя Завет; когато бъдем хранени с неговото Тяло и Неговата Кръв и изпълнени със Св. Дух, дай ни да бъдем едно тяло и един дух в Христа. Св. Дух направи от нас вечно приношение за Твоя слава, за да можем някога да придобием богатата на бъдещия век, при дева Мария, блажената Богородица, с апостолите, мъчениците, (**името** на чествания светия) и всички светии, които непрестанно ходатайстват за нас.

И сега, ние Те умоляваме, Господи: чрез жертвата, която ни примирява с Тебе, прости по целия свят спасението и мира; укрепи вярата и любовта на Твоята църква по време на пребиваването ѝ в света; бди над Твоя раб, нашия папа (**името**) и нашия епископ (**името**), над цялото епископство, целия клир и целия народ, откупени от Тебе; послушай молитвите на семейството Ти, събрано пред Тебе и привлечи към Тебе, Отче милостиви, всички твои разпръснати чедра.

Молим те за нашите починали братя, за ония, които са напуснали тоя свят и чиято правота Ти познавах: приеми ги в Твоето царство, където се надяваме да бъдем изпълнени с Твоята слава, всички заедно за вечни времена чрез Христос, нашия Господ: чрез Него Ти даваш на света всяка благодат и всяко добро.

Чрез Него... “ (**Същото славословие**).

III Евхаристийна молитва

“Наистина достойно е да Ти благодарим, наистина праведно е да Те славим, Отче Свети, защото Ти си единичък Бог, живи и истинни: Ти си бил преди времето, Ти пребиваваш след вековете, светлина отвъд всяка светлина. Ти, Бог на всяка доброта, извор на живота, си създал света, щото всяко създание да бъде изпълнено с Твоите благословии, и мнозина се радват на Твоята светлина: Така, безчислени ангели стоят пред тебе, служат Ти ден и нощ и, съзерцавайки блясъка на Твоето лице, никога не прекъсват своята хвала. Заедно с тях и ние с цялото творение, което Ти вика чрез нашите гласове, Боже, Ти пеем: Свят, свят, свят... **(Санктус)**.

Отче Свети, ние възвестяваме, че Ти си велик и че си създал всичко с мъдрост и от любов: Ти си създал човека по Своя образ и си му поверил вселената, та като служи на Тебе, своя Създател, да властва над творението. И понеже загуби Твоето приятелство, задето се отвърна от Тебе, Ти него изостави във властта на смъртта. В добротата си, Ти дойде на помощ на всички хора, за да ги научиш как да Те търсят и намират. Ти умножи заветите Си с тях и ги подготви чрез пророците в надежда за спасение.

Ти така възлюби света, Отче Свети, че ни изпрати Твоя Единороден Син, когато се изпълниха времената, за да ни спаси: въплотен от Св. Дух и роден от Дева Мария, живя като нас, хората, във всичко, освен в греха, възвестявайки на бедните благата вест на спасението, на пленените – освобождение, на скърбящите – радост.

За да изпълни промишлението на Твоята любов, Той се предаде на смърт и чрез Своето възкресение унищожи смъртта и обнови живота. Но за да не би нашият живот да принадлежи само на нас, а и на Него, Който умря и възкръсна за нас, Той изпрати от Тебе като пръв дар на вярващите Духа, Който продължава Неговото дело в света и извършва всяко осветление.

Молим те, Господи, щото същият този Св. Дух да освети тези приношения и да станат те Тяло и Кръв на Твоя Син в извършването на това велико тайнство, което Сам Той ни е оставил в знак на вечния Завет.

Когато дойде времето да го прославиш, Отче Свети, понеже бе обикнал Своите, които бяха в света, и ги възлюби докрай: през време когато вечеряше с тях, Той взе хляба, благослови го, преломи го и го даде на Своите ученици, като каза: “Вземете и яжте: това е Моето Тяло, предадено за вас”. По същия начин взе чашата, пълна с вино, благодари и я даде на учениците Си, като каза: “Вземете и пийте всички, защото това е чашата на Моята кръв, Кръвта на Новия и вечен Завет, която ще бъде пролята за вас и за мнозина за опрощаване на греховете. Това правете за Мой спомен.

(Свещеникът извършва и казва същите неща. Също и народът).

Ето защо, Господи, ние извършваме днес възпоменанието на нашето

изкупление: спомняйки си смъртта на Исус Христос и Неговото слизание в Ада, възвестявайки Неговото възкресение и възнесение от дясната Ти страна, очаквайки също Неговото идване в слава, ние Ти принасяме Неговото Тяло и Неговата Кръв, жертвата, която е достойна за Тебе и спасява света.

Погледни, Господи, това приношение, което Сам ти си го дал на Твоята Църква; дай на всички, които ще ядат от този хляб и ще пият от тази чаша, да бъдат обединени чрез Св. Дух в едно тяло, за да бъдат самите те в Христа едно живо приношение за хвала на Твоята слава.

И сега, Господи, спомни всички, за които принасяме жертвата: нашия папа (**името**), нашия епископ (**името**), и всички епископи, свещениците, приносителите, членовете на нашето събрание, народа, който Ти принадлежи, и всички люде, които Те търсят в правота. Спомни си също нашите братя, които са починали в мира на Твоя Христос и всички покойници, чиято вяра знаеш само Ти.

На нас, всички Твоите чада, дай, Отче Милостиви, наследството на вечния живот при св. Дева Мария, блажената Богоматер, при апостолите и при всички светии, в Твоето царство, където да можем с цялото творение, освободено от греха и смъртта, да Те славим чрез Христос, нашия Господ, чрез Когото даваш на света всяка благодат и добро.

Чрез него..." (**Същото славословие**).

Причастие

След анафората следва чинът на причестяването. Свещеникът казва:

“Предупредени чрез спасителните заповеди и възпитани от Божието установление, нека се осмелим да кажем” и заедно с народа казва: **“Отче наш”** (Господната молитва)¹ Свещеникът чете молитвата: **“Молим ти се, Господи, освободи ни от всички злини, дай ни благосклонно мир през нашите дни, така че с помощта на милостта Ти да бъдем винаги свободни от греховете и осигурени от всяко смущение: очаквайки блажената надежда и пришествието на нашия спасител Исус Христос”**². Народът довършва **“Защото Твое е царството и силата и славата во веки”**³.

Свещеникът гласно се моли: **“Господи, Исусе Христе, Който си казал на Своите апостоли: мир ви оставям, Моя мир ви давам, не поглеждай на съгрешенията ни, но благоволи да умиротво-**

-----
¹ От Господната молитва липсва традиционният емболизъм на народа. Оттук нататък под черта стоят общите изменения за двете литургии.

² Тази молитва е опростена.

³ Възгласът на народа е нов.

риш и обединиш вярата на Твоята Църква, според волята Ти. Ти, който живееш и царуваш във вечни векове”. Народът казва: “Амин”¹.

Свещеникът казва: “**Мирът Господен да бъде винаги с вас**”. Народът отговаря: “**И с твоя дух.**”²

Дяконът или свещеникът подканва да се даде целувката на мира: “**Офферте вобис пацем**”. След целувката на мира свещеникът взима хостията, пречупва я, слага част от нея в чашата, като казва: “**Това смесване на тялото и кръвта на нашия Господ Иисус Христос да бъде за нас, приемащите, за живот вечен**”³.

По това време се пее или казва: “**Агнец Божий, Който вземаш греховете на света, помилвай ни**” (три пъти, както и преди Втория Ватикански събор).

Свещеникът прочита предпричастните молитви: “**Господи, Иисусе Христе, Син на живия Бог**”⁴ или “**Приемането на Твоето тяло и на Твоята кръв, Господи**”⁵, взима хостията, показва я на народа и казва: “**Екце Агнус деи, екцекви толлит пекката мунди. Беати кви ад ценам агни вокати сунт (Ето Агецът Божи, ето Кой взема греха на света. Блажени са ония, които са звани на вечерята на Агнеца)**”⁶.

Заедно с народа свещеникът казва: “**Господи, не съм достоен** (като преди, но само един път) и се причестява от Тялото, като казва: “**Тялото Христово ме запази във вечен живот**”. А когато се причестява с Кръвта, казва: “**Кръвта Христова да ме запази във вечен живот**”. На причестяващите се миряни дава хостии, като казва: “Тяло Христово.” По същия начин постъпва и дяконът, ако раздава причастието. След **оремус** свещеникът чете посткомуниона, а народът казва: **Амин**.

Отпуст

Свещеникът, обърнат към народа, казва: “**Господ с вас**”. Народът отговаря: “**И с твоя Дух**”. Свещеникът благославя народа с думите: “**Да ви благослови всемогъщият Бог, Отец, Син и Св. Дух.**” Народът: “**Амин**”. Свещеникът може да употреби и други по-тържествени благословения или **Орацио супер популум**. После, дяконът или свещеникът, обърнат към народа, казва: **Ите, мисса ест**”. Народът отговаря: “**Део грация**”.

¹ Молитвата е поставена в множествено число.

² Поздравът е преместен.

³ Подканата към мир е нова. От молитвата на смесването липсва думата “консекрацио-освещаване”, защото освещаването вече е станало.

⁴ Молитвата е опростена.

⁵ Молитвата е опростена.

⁶ Това е нова прибавка.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Началото на Римската меса лежи в дълбок мрак. Както нашите литургии, така и тя е плод на многовековно развитие, в основата на което се е запазило реално-мистичното претворяване на хляба и виното в Тяло и Кръв Господни. В съвременната си форма тя не е чист римски ритуал, защото е съставена по римо-германския понтификал от X в., донесен в Рим от имп. Отон Велики.

Римската меса преди Втория Ватикански събор имаше всички части на класическата литургия: литургия на оглашените, проскомидия и литургия на верните. Неразбираемият от народа латински език, изземането на ролята на миряните от духовенството и хорвете, изчезването на начални и основни детайли в нея, въвеждането на практични нововъведения, които рушаха съществени и принципни положения, средновековните напластявания, излишните повторения – всичко това задължи Римокатолическата църква да се вслуша в общия повик към една коренна реформа, за да измъкне месата от положение на скъпа, но мъртва музейна реликва и да ѝ даде жизнеността и действеността, които трябва да има най-важното тайнство на Христовата църква.

Вторият Ватикански събор и следсъборната богослужебна комисия, въз основа на огромната работа, която бяха извършили литургистите през последните няколко века, пристъпиха към тази отговорна задача и направиха следните положителни реформи:

1. Възстанови се дяконското служение, което беше занемарено, като допуснаха и брачни мъже да бъдат ръкополагани в дяконска степен. Дяконът зае своето място в богослужението и по-специално в месата.

2. След 16-17 века Рим въведе говоримия език в богослужението и даде възможност на народа да разбира съкровищата на молитвения си живот.

3. Засили ролята на миряните в месата, като възстанови узурпираните им от духовенството права. С това месата отново става литургия, сиреч дело на целия Божи народ, и изпъкна нейният обществен характер.

4. Замени отживелите наименования на основните части на единната Литургия (литургия на оглашените и на верните) с нови (литургия на словото и литургия на благодарението (евхаристията), които отговарят по-правилно на съвременната реалност, като подчерта единството и връзката, която съществува между тях). За целта изработи нов “Ordo lectionum missae”, който включва старозаветно и две новозаветни четива (послания, евангелия и откровение), разделени с псаломски песнопения, за да може в период от три години да се прочете най-същественото от цялата Библия.

5. Изхвърли средновековни напластявания от въведението към Литургията от словото (молитвите в подножието на Жертвеника) на Проско-

мидията и от края на месата, които с нищо не допринасяха за изтъкване и разбиране на тайнството.

6. Съкрати ненужните повторения в евхаристийния канон, даде благородна простота на чина и смислена краткост на молитвите.

7. Възстанови молитвата за верните след чтенията и епиклезата в канона, с което разреши основното в многовековния спор с нас.

8. Събра ходатайството за живите и покойниците на едно място, с което даде по-голяма система на евхаристийната молитва.

9. Разреши миряни да се причестяват по двата вида, с което се премахна един сериозен спор между православни и католици.

10. Допусна, след десет века, и квасния хляб като евхаристиен елемент¹, с което се премахва още един спорен предмет с нас.

11. Залъжи клириците да причестяват миряните с хостии, осветени на извършваната в момента меса.

Всичко това и еднаквото учение за светите тайнства, което Православната църква има с Римокатолическата, дава основание да считаме, че в Римската меса от литургична гледна точка няма нищо, което да поставя под съмнение нейната догматическа, каноническа и сакраментална валидност.

-----
¹ По сведенията на о. Емануел Лан, бенедиктинец от манастира Chevetogne (Белгия), дадени по време на диалога между членове на комисията “Вяра и Устройство” и БПЦ, който се състоя през 1970 г.